

Octrooien onder vuur!

De afschaffing van de Nederlandse octrooiwet in 1869

Naam: Rob de Ridder

Studentnummer: s4320239

Begeleider: L. van de Grift

Datum: 15-08-2015

Inhoud

Inleiding	3
Hoofdstuk 1: De historische context	9
De industriële revolutie	9
Economische opvattingen	12
De politieke context	14
Geschiedenis van het octrooien.....	15
Hoofdstuk 2: De octrooicontroversie in West-Europa	16
De klassiek economische opvattingen over octrooien	17
Octrooien onder vuur	18
Octrooien verdedigd.....	20
Impact op de wetgeving	22
Hoofdstuk 3: De octrooicontroversie in Nederland	24
De tegenstanders van octrooien	24
De voorstanders van octrooien.....	27
De politieke besluitvorming.....	29
Buitenlandse invloeden op de Nederlandse octrooicontroversie	31
Conclusie.....	32
Literatuurijsst.....	35

Inleiding

Met enige regelmaat verschijnen in de media verschillende berichten die betrekking hebben op octrooien.¹ Een octrooi – ook wel een patent genoemd – is een exclusief eigendomsrecht op een uitvinding. Iemand die in het bezit is van een octrooi heeft voor een bepaalde periode het alleenrecht om een uitvinding te produceren, verkopen of anderzijds te exploiteren. Een voorbeeld van octrooienberichtgeving in de media zijn de berichten over de octrooiprocessen die momenteel worden gevoerd binnen de smartphone-industrie; vrijwel elke smartphoneproducent is nu wel verwickeld in meerdere octrooiprocessen. Deze processen gaan over verschillende aspecten van de smartphone die producenten zonder de toestemming van de uitvinder zouden hebben overgenomen. De uitvinder is in dit geval vrijwel altijd een smartphoneproducent, met als gevolg een wirwar aan (vaak wederzijdse) processen tussen de smartphoneproducenten.² Een ander voorbeeld is de uitzending van 3 maart 2015 van het onderzoeksprogramma Zembla over octrooien op groenten. In die uitzending komt naar voren dat een aantal multinationals octrooien aanvragen op de natuurlijke eigenschappen van groenten, waarmee zij in feite zeggenschap krijgen van (een deel van) de voedselvoorziening.³ Een derde en laatste voorbeeld is de farmaceutische industrie. Als deze industrie in het nieuws is, zijn octrooien daar vaak aan gerelateerd. Op 6 oktober 2014 verscheen op de website *de Correspondent* een artikel waarin naar voren komt dat de farmaceutische industrie weinig in daadwerkelijk nieuwe medicijnen investeert. In Nederland bleek dat slechts 4 procent van de in de periode september 2000 en februari 2014 geoctrooieerde medicijnen een verbetering was op het bestaande aanbod. De overige 96 waren medicijnen welke eenzelfde effect hadden als al bestaande medicijnen⁴ Wat deze drie voorbeelden (naast octrooien) met elkaar gemeen hebben is dat ze de negatieve effecten van het octrooisysteem belichten. Dit roept de vraag op of het octrooisysteem niet aan verbetering toe is en zelfs of het misschien niet beter is octrooien volledig af te schaffen.

Dergelijke twijfels omtrent octrooien zijn zeker niet nieuw. Een korte blik op de geschiedenis van octrooien laat zien dat twijfels over octrooien net zo oud zijn als het instituut zelf.⁵ In de twintigste eeuw uitte dit zich voornamelijk in voorstellen tot verbetering van het bestaande octrooisysteem. Kijkt men echter naar de negentiende eeuw dan is er in het derde kwart van die eeuw binnen Europa een duidelijke anti-octrooibeweging waarneembaar die volledige afschaffing van het

---

1 Voor een aantal voorbeelden van dergelijke berichten zie de website van de NOS: <http://nos.nl/zoeken/?s=octrooien> (geraadpleegd op 10-08-2015)

2 Een overzicht van alle processen is hier te vinden: <http://thetechjournal.com/electronics/mobile/infographic-patent-suits-between-mobile-industries.xhtml> (geraadpleegd 10-08-2015)

3 <http://zembla.vara.nl/seizoenen/2015/afleveringen/04-03-2015> (geraadpleegd 10-08-2015)

4 Website *de Correspondent*: <https://decorrespondent.nl/1856/Waarom-de-farmaceutische-industrie-niet-in-nieuwe-medicijnen-investeert/111659370944-4b30e185> (geraadpleegd 11-08-2015)

5 Voor een geschiedenis van het octrooisysteem in de negentiende en twintigste eeuw zie: A. Johns, *Piracy. The Intellectual Property Wars from Gutenberg to Gates* (Cambridge 2009)

octrooisysteem nastreefde. Deze beweging was zo prominent aanwezig dat daadwerkelijke afschaffing van het octrooisysteem een reële optie was geworden. Tegen het einde van de negentiende eeuw zwakte deze beweging echter af en bleef het octrooisysteem (al dan niet herzien) in bijna heel Europa in stand, waarbij de nadruk ligt op bijna. Er was namelijk één staat waar de octrooiwetgeving in het derde kwart van de negentiende eeuw wel werd afgeschaft en het zou tot in de twintigste eeuw duren voordat er weer een nieuwe octrooiwet zou worden ingevoerd. Deze staat was het Koninkrijk der Nederlanden, waar men in 1869 overging tot afschaffing van de bestaande octrooiwet en waar men pas in 1910 weer een nieuwe octrooiwet in zou voeren. Het feit dat men in de negentiende eeuw in Nederland wel is overgegaan tot afschaffing van de octrooiwetgeving en in andere West-Europese staten niet is opmerkelijk en vraagt om een verklaring. Het doel van dit onderzoek is dan ook een verklaring te vinden voor het feit dat Nederland in de negentiende eeuw haar octrooiwetgeving afschafte, terwijl de octrooiwetten in de rest van West-Europa – al dan niet herzien – in stand bleven. Om tot een verklaring van dit fenomeen te komen is een onderzoek naar het proces dat aan de Nederlandse afschaffing ten grondslag ligt op zijn plaats en is ook zeker een vergelijking met de rest van West-Europa op zijn plaats.

Uiteraard zijn er al verschillende academische werken verschenen waarin de octrooicontroverse in het derde kwart van de negentiende eeuw is behandeld. Zoals zal blijken focust het overgrote deel van deze werken zich slechts op de octrooicontroverse in één staat en is in het geval van Nederland voornamelijk onderzoek verricht naar de octrooiloze periode en niet zozeer naar de periode die aan de afschaffing van de octrooiwet in 1869 voorafging. Laten we echter beginnen met een uitzondering op de net genoemde feiten. In 1950 verscheen in *The Journal of Economic History* het artikel 'The Patent Controversy in the Nineteenth Century' van de economen Frits Machlup en Edith Penrose.⁶ Dit artikel haakte in op de destijds gevoerde discussie over octrooien en wilde aantonen dat de discussies rondom octrooien terug te voeren waren naar de negentiende eeuw. Gezien het feit dat er ten tijde van de publicatie van het artikel de Europese octrooicontroverse in het derde kwart van de negentiende eeuw nog niet in kaart was gebracht, was dit het voornaamste doel van het artikel. In het artikel is ervoor gekozen om eerst een korte chronologische weergave te geven van de Europese octrooicontroverse in de negentiende eeuw, om vervolgens een de discussie aan de hand viertal soorten argumenten weer te geven. Bij elk soort argument komen zowel de voor als tegenstanders aan bod. Tenslotte heeft het artikel een internationale inslag in de zin dat de octrooicontroverse in heel Europa in kaart wordt gebracht; in het artikel zijn dus standpunten en argumenten van personen uit verschillende Europese naties opgenomen.

---

6 F. Machlup en E. Penrose., 'The Patent Controversy in the Nineteenth Century', in: *The Journal of Economic History* vol. 10, uitgave 10 (1950) 1-29

Zoals ik al aangaf is het grootste deel van de verschenen literatuur over de octrooicontroversie in de negentiende eeuw echter gericht op slechts één staat. De staat die het meeste terug te vinden is in de literatuur is Groot-Brittannië. In 1984 bracht de historicus Harold Irvin Dutton het werk *The Patent system and inventive activity during the industrial revolution 1750-1852* uit.⁷ Het doel van Duttons werk is om het Britse octrooisysteem gedurende de industriële revolutie te onderzoeken, waarbij de nadruk ligt op de invloed van het octrooisysteem op de hoeveelheid uitvindingen. Als onderdeel hiervan geeft hij in het eerste deel ook de discussie rondom octrooien in Groot-Brittannië weer. Evenals Machlup en Penrose kiest Dutton ervoor om de discussie weer te geven aan de hand van dezelfde vier soorten argumenten die werden gebruikt en laat hij deelnemers die aan de discussie het woord voeren. Een ander werk over het octrooisysteem in Groot-Brittannië *The Making of Modern Intellectual Property Law: The British Experience 1790-1920* van de juristen Brad Sherman en Lionel Bently.⁸ Sherman en Bently proberen met hun werk de huidige Britse wetgeving rondom intellectueel eigendom in een historische context te plaatsen en te verklaren hoe de verschillende soorten intellectueel eigendom (octrooien, kopierecht, en merkenrecht) tot stand zijn gekomen. Gezien hun achtergrond is het werk echter grotendeels gefocust op de wetgeving en gaat (mede daarom) voorbij aan de vorige discussies die in het derde kwart van de negentiende eeuw in Groot-Brittannië over octrooien werden gevoerd. Het laatste werk waarin een sterke focus ligt op de octrooicontroversie in Groot-Brittannië is het werk *Piracy: The Intellectual Property Wars from Gutenberg to Gates* van de historicus Adrian Johns.⁹ Evenals Sherman en Bently richt Johns zich in zijn werk niet enkel op octrooien, maar op het geheel van intellectueel eigendom. *Piracy* geeft namelijk de geschiedenis weer van piraterij en de discussies rondom intellectueel eigendom vanaf de Renaissance tot aan het heden. Als onderdeel daarvan staat Johns ook stil bij de octrooicontroversie in het derde kwart van de negentiende eeuw, waarbij hij zich vrijwel volledig focust op de octrooicontroversie in Groot-Brittannië. In tegenstelling tot Machlup, Penrose en Dutton weergeeft Johns de Britse discussie niet weer aan de hand van de gebruikte argumenten, maar gaat Johns op zoek naar voornaamstaande en belangrijke deelnemers aan het octrooidebat in Groot-Brittannië en geeft hij aan hoe zij tegenover octrooien stonden en hoe zij dit onderbouwden.

Naast werken over Groot-Brittannië, bestaat er ook literatuur over de Nederlandse octrooigeschiedenis. Een belangrijk deel van deze literatuur is echter voornamelijk gericht op de octrooiloze periode in Nederland, oftewel de periode na de afschaffing van de Nederlandse octrooiwet in 1869. Het eerst verschenen werk dat in deze categorie valt is *Industrialisation without*

---

7 H.I. Dutton, *The patent system and inventive activity during the industrial revolution, 1750-1852* (Manchester 1984)

8 B. Sherman en L. Bently, *The Making of Modern Intellectual Property Law: The British Experience 1790-1920* (Cambridge 1999)

9 A. Johns *Piracy. The Intellectual Property Wars from Gutenberg to Gates* (Cambridge 2009)

National Patents: The Netherlands, 1869-1912; Switzerland, 1850-1907 van Eric Schiff.¹⁰ Schiff stelt zich in dit werk tot doel bij te dragen aan de vraag of octrooien bijdragen aan het aantal uitvindingen dat wordt gedaan en de industriële vooruitgang. Dit doet hij door de industrialisatie in zowel Nederland als Zwitserland te onderzoeken in hun octrooiloze perioden (respectievelijk 1869-1912 en 1850-1907) en de perioden na de (her)invoering van een octrooiwet in deze landen. Schiff richt zich hierbij dus hoofdzakelijk op de industriële ontwikkeling, maar ook de discussies omtrent de herinvoering van een octrooiwet in Nederland en Zwitserland komen in zijn werk aan bod. Schiff analyseert deze discussies en probeert ook de machtsverhoudingen in discussies te weergeven. Een tweede werk dat zich focust op de octrooiloze periode in Nederland is het boek *Geschiedenis van de N.V. Philips' Gloeilampen Fabrieken* van A. Heerding.¹¹ Zoals al in de titel staat aangegeven is dit werk een geschiedenis van de gloeilampenfabrieken van Philips. Voor het complete beeld van deze geschiedenis achtte Heerding het echter ook noodzakelijk om de economische situatie in Nederland te schetsen en gezien het feit dat (het gebrek aan) octrooien een belangrijke rol heeft gespeeld in de vroege ontwikkeling van Philips is hier ook een deel van het boek aan gewijd. Heerding brengt de discussie over de herinvoering van een octrooiwet in Nederland in beeld aan de hand van ondernomen acties door maatschappelijke organisaties en de politiek; belangenorganisaties van onder andere ondernemers lieten zich namelijk uit het octrooivraagstuk en er werden in politiek opzicht internationale afspraken gemaakt op het gebied van octrooien. In tegenstelling tot de bovengenoemde twee werken is er ook nog een boek verschenen dat zich volledig heeft gericht op de octrooiloze periode in Nederland en dan met name op het proces dat uiteindelijk leidde tot de herinvoering van een Nederlandse octrooiwet in 1912. Dit werk heeft de titel *Nederland, een volk van struikrovers? De herinvoering van de Nederlandse octrooiwet 1869-1912* en is geschreven door de jurist Frits Gerzon.¹² In het eerste deel van het boek geeft Gerzon een overzicht van de soorten argumenten die in de Nederlandse octrooidiscussie zijn gebruikt, een overzicht dat hij leent van het bovengenoemde artikel van Machlup en Penrose. Vervolgens doorloopt Gerzon de gehele octrooiloze periode in Nederland, waarbij hij stilstaat bij voornamelijk maatschappelijke, maar ook politieke houdingen jegens octrooien en schetst hij een beeld van de debatten die erover werden gevoerd. Gezien zijn juridische achtergrond staat Gerzon met name stil bij (concept)wetsvoorstellen en de definitieve octrooiwet die in 1912 in werking trad.

In verband met dit onderzoek bestaat er gelukkig ook nog wat literatuur waarbij wel wordt stil

---

10 E. Schiff, *Industrialization without National Patents: The Netherlands, 1869-1912 Switzerland, 1850-1907* (Princeton 1971)

11 A. Heerding, *Geschiedenis van de N.V. Philips Gloeilampen Fabrieken Deel I: Het Ontstaan van de Nederlandse Gloeilampenindustrie* (Den Haag 1980)

12 F. Gerzon, *Nederland, een volk van struikrovers? De herinvoering van de Nederlandse octrooiwet 1869-1912* (Den Haag 1986)

gestaan bij de afschaffing van de Nederlandse octrooiwet in 1869. Het eerste werk is het in 1947 gepubliceerde *Het Nederlandsch octrooiwezen en de techniek der negentiende eeuw* van de Gerard Doorman, destijds ondervoorzitter van de Nederlandse octroiraad.¹³ Dit werk – geschreven in opdracht van de Nederlandse octroiraad – is voornamelijk een documentering van alle octrooien die vanaf de invoering van de eerste Nederlandse octrooiwet in 1817 zijn vergeven. Daarnaast bevat het werk echter ook nog een geschiedenis van de octrooiwetgeving in Nederland. Hieronder valt ook de afschaffing van de octrooiwet in 1869. Doorman geeft in deze tekst aan dat de afschaffing het gevolg was van de destijds heersende maatschappelijke opinie en de heersende politieke stroming. Een laatste werk waarin wordt stilgestaan bij de afschaffing van de Nederlandse octrooiwet in 1869 is een uitgegeven werk van het Ministerie van Economische Zaken, waarin men stilstaat bij het 100 jarig jubileum van het Nederlandse octrooisysteem (ingevoerd in 1912).¹⁴ Het werk bevat een voorgeschiedenis van de octrooiwet die in 1912 in Nederland in werking trad en loopt vanaf de eerste octrooieregelingen in de renaissance tot aan de her-aanname van een octrooiwet in 1910. In deze voorgeschiedenis wordt amper stilgestaan bij de discussie die aan de afschaffing vooraf ging en de afschaffing wordt toegedicht aan de 'liberale stormloop' die Nederland halverwege de negentiende eeuw doormaakte.

Uit het bovenstaande literatuuroverzicht valt op te maken dat er nog geen duidelijk antwoord is gegeven op de vraag waarom men in Nederland in de negentiende eeuw wel overging tot afschaffing van de octrooiwet en in andere West-Europese staten niet. Voor een deel komt dit doordat de tot op heden verschenen literatuur over de octrooicontroverse in de negentiende eeuw – op het artikel van Machlup en Penrose na – een sterke nationale inslag heeft. Alle genoemde werken richten zich enkel op de octrooidiscussie in Groot-Brittannië of Nederland. Van de studies in over de Britse octrooicontroverse valt niet te verwachten dat zij de bijzondere positie van Nederland ten opzichte van de rest van Europa op het gebied van octrooiwetgeving verklaren, van de studies over Nederland wel. Maar zoals helaas in het bovenstaande overzicht duidelijk is geworden richten de Nederlandse studies zich vaak op de periode na de afschaffing van de octrooiwet in 1869 en neemt men de afschaffing in 1869 als een feit aan. Ook de studies waarin de afschaffing in 1869 wel betrokken wordt wijden weinig uit over de vraag waarom men juist in Nederland is overgegaan tot de afschaffing van octrooien. Dit onderzoek is een poging om de afschaffing in 1869 niet als feit aan te nemen, maar te onderzoeken waarom dit in Nederland gebeurde en in andere landen niet.

Ook zal in dit onderzoek – in tegenstelling tot de bestaande literatuur – meer aandacht worden besteed aan de wisselwerking tussen verschillende landen en politiek en maatschappij. In vrijwel

---

13 G. Doorman, *Het Nederlandsch octrooiwezen en de techniek der negentiende eeuw* (Den Haag 1947)

14 Ministerie van Economische Zaken, *Terugblik in Vogelvluucht: Een eeuw octrooien in Nederland* (Den Haag 2012)

alle genoemde werken (met uitzondering van het artikel van Machlup en Penrose) wordt de octrooicontroverse in één land bestudeerd en wordt deze discussie vrij autonoom neergezet. Met andere woorden: men bestudeert de octrooidiscussies in Groot-Brittannië en Nederland alsof deze discussies op zichzelf staan. Zoals onder andere naar voren komt in de tekst van Machlup en Penrose was dit echter niet het geval; deelnemers aan het octrooidebat in een bepaald land waren zich vaak bewust van ontwikkelingen in andere landen en andersom gold eenzelfde verhaal. Er was dus sprake van wederzijdse beïnvloeding van de debatten en een weergave van deze debatten is eigenlijk dus niet compleet zonder hier rekening mee te houden. Daarbij wordt – wat betreft de geschiedenis van politieke besluitvorming (waar octrooiwetgeving zeker onder valt) – vaak voornamelijk gekeken naar de politieke verhoudingen en het politieke debat. Vaak liggen aan politieke besluiten echter maatschappelijke tendensen en ontwikkelingen ten grondslag die de politieke besluitvorming ook zeker beïnvloeden en wordt de maatschappij andersom ook gevormd door politieke besluiten. Ook deze wisselwerking zal in dit onderzoek worden meegenomen.

In de vorige alinea schemde al een beetje door dat de verklaring voor de afschaffing van de Nederlandse octrooiwet in 1869 voornamelijk zal worden gezocht in de discussies die in Nederland en andere Europese landen werden gevoerd over octrooien. De reden dat het zwaartepunt van dit onderzoek ligt in de discussies rondom octrooien is dat het wel of niet afschaffen van wetgeving een politiek besluit is waarbij een afweging wordt gemaakt tussen de voor en tegen argumenten. Daarnaast biedt een onderzoek naar de discussies ook de mogelijkheid om wederzijdse beïnvloeding tussen staten en politiek en maatschappij te onderzoeken. Argumenten en standpunten zijn namelijk goed te verspreiden en aan te passen naar de eigen situatie en zijn bovendien ook regelmatig goed te achterhalen. Ondanks dat het grootste deel van het onderzoek is gericht op de discussies over octrooien zal ook zeker de economische en politieke context waarin de octrooicontroverse plaatsvond worden weergegeven, omdat dit uiteraard de discussie vormde en het ook mogelijk maakt deze beter te plaatsen. De Nederlandse octrooidiscussie zal voornamelijk worden geschetst aan de hand van primair bron materiaal, oftewel teksten geschreven door de actoren die deelnamen aan de discussie zelf. De discussie in andere Europese staten zal uit praktische overwegingen voornamelijk worden geconstrueerd vanuit secundaire literatuur; gezien de omvang van dit onderzoek is het namelijk niet doenlijk om primaire bronnen uit verschillende Europese staten te lokaliseren en te verwerken voor dit onderzoek.

Alvorens in te gaan op de octrooidiscussies die zijn gevoerd in het Nederland en andere Europese staten zal in het eerste hoofdstuk de historische context worden geschetst. Omdat octrooien sterk verbonden zijn aan de economie zal in dit hoofdstuk de economische situatie waarin Nederland en de rest van West-Europa zich in het derde kwart van de negentiende eeuw bevond worden

weergeven en komt tevens de rol van uitvindingen in de economie naar voren. Verder zullen de heersende economische opvattingen en, politieke situatie aan bod komen. Het hoofdstuk sluit af met een kort overzicht van de geschiedenis van octrooien. In het tweede hoofdstuk zullen de West-Europese trends betreffende de octrooicontroverse naar voren komen. Hier zal worden gekeken naar welke standpunten en argumenten ten opzichte van octrooiwetgeving er in West-Europa bestonden, waar ze vandaan kwamen en hoe zwaar eraan werd gewogen. Vervolgens zal in het derde hoofdstuk de Nederlandse octrooidiscussie onder de loep worden genomen, waarbij tevens wordt gekeken welke standpunten en argumenten in Nederland circuleerden, waar ze vandaan kwamen en hoeveel gewicht zij in de schaal legden. Zodoende komt duidelijk in beeld in welke opzichten Nederland verschilde met de rest van West-Europa en kan daarmee in de conclusie worden verklaard waarom de octrooiwetgeving in de negentiende eeuw in Nederland werd afgeschaft en in de rest van West-Europa niet.

Hoofdstuk 1: De historische context

Octrooien worden en werden voornamelijk verleend binnen de industriële en (in mindere mate) agrarische sector. Daarom zal dit hoofdstuk zich in het eerste deel voornamelijk richten op de economische ontwikkelingen in deze sectoren. In het tweede deel van het hoofdstuk zullen de economische opvattingen die prevaleerden gedurende de octrooicontroverse aan bod komen, zodat beter duidelijk wordt waar de argumenten in de octrooidiscussies vandaan kwamen. Daarna zal de politieke context worden geschetst. De periode die bij deze eerste drie punten zal worden behandeld is grofweg de periode 1850 tot 1875 omdat de octrooicontroverse gedurende deze periode op zijn hoogtepunt was.¹⁵ Het hoofdstuk zal afsluiten met een korte geschiedenis van de octrooien en octrooiwetgeving zodat er meer duidelijkheid bestaat over de gedurende de octrooicontroverse bestaande octrooiwetgeving.

De industriële revolutie

Het tijdvak waarin de octrooicontroverse op zijn hoogst was vormde tevens de overgangperiode tussen wat wel de eerste en tweede industriële revolutie worden genoemd. De eerste industriële revolutie begon in de tweede helft van de achttiende eeuw in Groot-Brittannië en sloeg in de loop van de negentiende eeuw over op Europa. De eerste industriële revolutie kenmerkte zich door de

---

¹⁵ Machlup en Penrose, 'The Patent Controversy in the Nineteenth Century' 1

uitvinding en toepassing van de stoommachine en de hoogoven. Industrieën die het meeste voordeel hadden bij deze twee uitvindingen waren respectievelijk de textielnijverheid en de metaalsector. De tweede industriële revolutie begon halverwege de negentiende eeuw in Europa en werd gekenmerkt door de opkomst van de staalindustrie, de praktische toepassing van elektriciteit, de uitvinding van de interne verbrandingsmotor en de opkomst van de chemische industrie. Hoewel de tweede industriële revolutie haar oorsprong vond halverwege de negentiende eeuw, kwam deze pas echt tot bloei nadat de octrooi-controverse over zijn hoogtepunt heen was. Enkel de staalindustrie maakte sterke groei door in de voor dit onderzoek relevante periode. De eerste verbrandingsmotor werd echter pas in 1874 voltooid, het transporteren van elektriciteit over grote afstanden werd pas in de jaren tachtig van de negentiende eeuw mogelijk en de chemische industrie kwam pas echt tot bloei in de jaren negentig van de negentiende eeuw.¹⁶ De jaren 1850 tot 1875 worden dus voornamelijk gekenmerkt door de implementatie van de eerste industriële revolutie.

De eerste industriële revolutie vond niet overal tegelijkertijd en in hetzelfde tempo plaats; er waren grote internationale, nationale en regionale verschillen. Halverwege de negentiende eeuw was de eerste industriële revolutie al vergevorderd in Groot-Brittannië, maar was deze de revolutie op het vasteland van Europa nog maar net begonnen. De verschillen in industrialisatie wat betreft de eerste industriële revolutie in Europa worden mooi weergegeven in de onderstaande tabellen waarin de productiehoeveelheden van een aantal – door de eerste industriële revolutie sterk beïnvloede producten – worden weergegeven.¹⁷

<i>Kolenproductie in West-Europa, 1820-1910, in miljoenen tonnen</i>						
Jaren	Duitsland	België	Brittannië	Frankrijk	Oostenrijk	Totaal
1825-9	1,6	2,3	22,3	1,5	0,2	27,9
1870-4	41,4	14,7	123,2	15,4	9,2	203,9
1910-13	247,5	24,8	275,4	39,9	41,1	628,7

<i>Gietijzerproductie in West-Europa, 1820-1910, in duizenden tonnen</i>						
Jaren	Duitsland	België	Brittannië	Frankrijk	Oostenrijk	Totaal
1825-9	90	-	669	212	73	1044

16 I. Berend, *An Economic History of Nineteenth Century Europe: Diversity and Industrialization* (Cambridge 2013) 214-222

17 Alle drie de tabellen zijn afkomstig uit: Berend, *An Economic History of Nineteenth Century Europe* 202-203

1870-4	1579	594	6480	1211	305	10515
1910-13	14836	2171	9792	4664	1655	34151

Katoenconsumptie in West-Europa, 1820-1910, in duizenden tonnen

Jaren	Oostenrijk	Frankrijk	Duitsland	Italië	Brittannië	Totaal
1825-34	6,8	33,5	3,9	-	105,6	149,8
1875-84	67,1	99,5	134,3	30,7	475,8	807,4
1905-13	191,4	231,1	435,4	186	868,8	1912,7

Zoals in de bovenstaande tabellen te zien is had Groot-Brittannië aan het begin van de negentiende eeuw een grote voorsprong op de rest van Europa en duurde het tot de twintigste eeuw voordat Groot-Brittannië haar voorsprong wat betreft de productie van kolen, metaal en (in mindere mate) textielproductie kwijt was. Desalniettemin is te zien dat zowel Groot-Brittannië als landen op het Europese continent in de periode 1825-34 tot 1875-84 hun productie en consumptie hadden verveelvoudigd, wat aangeeft dat de eerste industriële revolutie halverwege de negentiende eeuw op het vasteland van Europa in volle gang was, maar ook dat de revolutie in Groot-Brittannië nog onderweg was.

Het land dat in deze tabellen helaas ontbreekt is Nederland. Er is echter een aannemelijke reden voor het ontbreken van Nederland in deze statistieken; in Nederland was er tot aan het einde van de negentiende eeuw namelijk geen sprake van enige metaal en kolenproductie. Textielnijverheid was wel aanwezig in het Nederland van de negentiende eeuw, maar echte industrialisatie van deze sector begon pas tegen het einde van de negentiende eeuw. Ook de toepassing van stoommachines in de Nederlandse industrie was halverwege de negentiende eeuw nog gering. In 1853 waren er in Nederland 392 stoomwerktuigen met in totaal 7193 pk, terwijl er in België in 1844 al 1448 stoomwerktuigen waren met een totaalvermogen van 37400 pk.¹⁸ Waar de industrialisatie in Nederland achterbleef op het buitenland, was het wel één van de koplopers op het gebied van agrarische specialisatie en de voedingsmiddelenindustrie. Al in de vroegmoderne tijd had de Nederlandse agrarische sector zich sterk gespecialiseerd in (voornamelijk) de veehouderij. Met name in de tweede helft van de negentiende eeuw was Nederland één van de voornaamste exporteurs van zuivel- en vleesproducten. Uit deze agrarische specialisatie ontstond in de tweede helft van de negentiende eeuw in Nederland een grote voedingsmiddelenindustrie die op grote

¹⁸ L.J. Brugmans, *Paardenkracht en Mensenmacht: Sociaal-economische geschiedenis van Nederland 1795-1940* (Den Haag 1961) 83

schaal producten als melkpoeder, glucose en diverse aardappelproducten produceerde.¹⁹ Nederland volgde dus niet het 'traditionele' pad van industrialisatie op basis van de stoommachine, kolen en metaal, maar begon de industrialisatie vanuit de specialisatie in de agrarische sector.

Gezien octrooien gaan over de toepassing van innovaties is het de vraag wat voor rol innovaties speelden in de bovengeschetste industrialisatie. Kort gezegd is het antwoord daarop: een grote rol. De industrialisatie in de negentiende eeuw werd grotendeels gedreven door (de toepassing van) innovaties. Het duidelijkste voorbeeld daarvan is de stoommachine, die vaak als het symbool van de industrialisatie in de negentiende eeuw wordt gezien. De kracht van stoom was in de oudheid al bekend en voor de industriële revolutie waren er al meerdere toepassingen van stoomkracht. Het duurde echter tot de achttiende eeuw voordat industrieel toepasbare stoommachines verschenen; Savery en Newcomen creëerden in respectievelijk 1698 en 1712 stoommachines die konden worden gebruikt om volgelopen mijnen leeg te pompen en in 1774 bracht James Watt zijn stoommachine – die veel efficiënter was en een ronddraaiende beweging produceerde – op de markt, die tot in de negentiende eeuw vrijwel continu werd verbeterd.²⁰ Watt's machine bleek vele nuttige toepassingen te hebben in uiteenlopende zaken als de textielproductie, ijzerproductie en transport. Veel van de industrieën die sterk groeiden in de negentiende eeuw, hadden deze groei voor een belangrijk deel te danken aan de stoommachine. Ook de agrarische specialisatie en bijbehorende voedingsmiddelenindustrie in Nederland was niet mogelijk geweest zonder een aantal belangrijke innovaties. In 1809 vond de Fransman Nicolas Appert uit hoe je voedsel luchtdicht kon bewaren en schreef ook een boek over verschillende inmaakprocessen van voedsel. Louis Pasteur toonde in 1862 aan dat pasteurisatie verschillende dranken kon beschermen tegen schadelijke micro-organismen. Deze twee uitvindingen maakten het op grote schaal en over grote afstanden vervoeren van voedingsmiddelen mogelijk, wat uiteraard de groei van de Nederlandse voedingsmiddelenindustrie stimuleerde.²¹

Economische opvattingen

De negentiende eeuw was een periode van nieuwe politiek-economische opvattingen en de geboorte van de economie als wetenschap. In de zeventiende en achttiende eeuw voerden de meeste Europese Staten een economische politiek die vaak wordt omschreven als het mercantalisme. Dit hield een systeem in van regulering van de economie door de Staat – in de vorm van in- en uitvoerrechten en monopolies die de eigen industrie beschermden, controle van de buitenlandse handel, en andere maatregelen die de nationale handel en industrie ten goede kwamen – met als

---

19 Berend, *An Economic History of Nineteenth Century Europe* 208

20 Encyclopedia Britannica, <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/564472/steam-engine> (Geraadpleegd op 29-5-2015)

21 Berend, *An Economic History* 207-208

doel economische autonomie, een positieve handelsbalans en grotere rijkdom ten opzichte van andere staten. Dit systeem was nauw verwant met de absolute monarchieën uit die tijd en met name na de Franse Revolutie zou de aanhang van een dergelijke economische politiek dan ook hard afnemen.²²

In de laatste helft van de achttiende eeuw kwam het mercentalisme onder vuur te liggen door met name Britse auteurs die een geheel andere economische politiek voor zich zagen, die tegenwoordig bekend staat als de klassiek economie. De grondlegger van dit denkbeeld was de Schotse econoom Adam Smith. Smith geloofde in een economische politiek van 'laissez faire', wat inhield dat de economie zich het beste ontwikkelde wanneer alle restricties die aan de landbouw, industrie en handel waren opgelegd werden opgeheven. Volgens Smith was de economie het beste in staat zichzelf te reguleren en moest de staat zich dus zoveel mogelijk terugtrekken uit het economische leven. Volgens Smith zou het economisch welzijn het meest gebaat zijn als iedereen zijn eigen gewin nastreefde. Als voorbeeld noemde Smith ondernemers die meer geld verdienden als ze een lagere prijs voor hun producten vroegen; de ondernemers maakte zo meer winst en de maatschappij had goedkope producten tot haar beschikking, een win-win situatie dus.²³ Smith's opvattingen over het loslaten van de economie door de staat werden aangehangen door een groot aantal economen uit de achttiende en negentiende eeuw waaronder Edmund Burke, Jeremy Bentham, Jean-Baptiste Say, David Ricardo en John Stewart Mill die de concepten van Smith verder uitwerkten.

In de negentiende eeuw kwam er – onder andere vanuit de klassiek economische opvattingen – een beweging op die zich sterk maakte voor de internationale vrijhandel. Deze beweging streefde naar afschaffing van in- uitvoerrechten en andere belastingen op handel. Ook was de beweging voor eerlijke internationale concurrentie en daartoe moesten regelingen die nationale industrieën beschermden verdwijnen. Zoals we later zullen zien vallen hieronder volgens een aantal aanhangers van de vrijhandel ook octrooien. De economische politiek van vrijhandel werd in de loop van de negentiende eeuw ook mondjesmaat ingevoerd. De eerste stappen werden gezet door Groot-Brittannië dat met verschillende westerse staten verdragen sloot waarin vrije handel met deze staten werd vastgelegd.²⁴ Nederland nam in dit opzicht ook een vooraanstaande positie in. De Nederlandse economie was namelijk voor een belangrijk deel afhankelijk van vrije handel en Nederland voerde dan ook een liberalistische economische politiek in de negentiende eeuw als onderdeel van de 'liberale stormloop' van Thorbecke.²⁵ In de jaren zeventig van de negentiende eeuw boetten de

---

22 T. Noble e.a., *Western Civilization: beyond boundaries* (New York 2008) 495

23 Noble, *Western Civilization* 658-659

24 C.P. Kindleberger, 'The rise of free trade in Western Europe, 1820-1875', gescreven voor *1974 Annual Meeting of the Economic History Association, September 20, 1974* <http://iturl.nl/sn9UuQ>

25 H. Boschloo, *De productiemaatschappij. Liberalisme, economische wetenschap en het vraagstuk der armoede in Nederland 1800-1875* (Hilversum 1989) 45-63

vrijhandelsbeweging (en in mindere mate ook de klassieke economische opvattingen) echter aan belang in en speelden zij die meer de prominente rol binnen economie en politiek als zij daarvoor hadden gespeeld. De oorzaak hiervan was een economische depressie die het gevolg was van de Frans-Pruisische oorlog en een veranderende wereldeconomie. Met name de import van goedkope voedingsmiddelen uit Amerika, Australië en Oost-Europa zette de agrarische sector in West-Europa onder druk, wat uiteindelijk ook weer gevolgen had voor de West-Europese industrie. Binnen de agrarische en industriële sector werd vervolgens de roep om importheffingen ter bescherming van de eigen landbouw en industrie steeds sterker en keerde men zich tegen internationale vrijhandel, wat volgens hen de oorzaak was van de hele malaise.²⁶

De politieke context

Het derde kwart van de negentiende eeuw was in politiek opzicht een periode van verandering. In 1848 vonden er verspreid over heel Europa revoluties plaats die verandering brachten in de Europese politieke systemen. De aanleiding voor deze revoluties was wederom een economische crisis; in 1845 zorgde een aardappelziekte voor een zeer slechte aardappeloogst, met als gevolg ernstige voedseltekorten, waar vervolgens de gehele economie onder te lijden kreeg. De oorzaken van de revoluties van 1848 waren echter structureler van aard; de sterke bevolkingsgroei in de negentiende eeuw zorgden voor een toenemende druk op de beschikbare middelen en daarnaast zorgden de sociaal-economische veranderingen die de industriële revolutie met zich meebracht voor toenemende spanningen. Het feit dat de bestaande machthebbers niet in staat waren de problemen op te lossen en de alternatieven die werden geboden door nieuwe politieke ideologieën als het liberalisme, socialisme en nationalisme, zorgden uiteindelijk voor de revolutie.²⁷

De revolutie leek in eerste instantie op veel plekken succesvol, maar onenigheid onder de revolutionairen zorgden ervoor dat de bestaande machthebbers de revolutie weer grotendeels konden onderdrukken. Desalniettemin kwam uit de revoluties van 1848 overal één belangrijk element voort. Na 1848 had elke Europese staat – met uitzondering van Rusland – namelijk enige vorm van grondwet. In de grondwet werden de politieke machtsverhoudingen vastgelegd en werd eigenlijk altijd een vorm van politieke representatie ingevoerd. De precieze invulling van de politieke representatie verschilde echter per staat. In (absolute) monarchieën was doorgaans enkel een adviserende rol weggelegd voor het parlement, terwijl het parlement in staten als Groot-Brittannië, Frankrijk en Nederland juist een essentiële rol speelde in de politieke besluitvorming.²⁸

Halverwege de negentiende eeuw waren er binnen de Europese parlementen doorgaans grofweg

---

26 T.C.W. Blanning (red.), *The Nineteenth Century: Europe 1789-1914* (Oxford 2000) 14

27 Noble, *Western Civilization* 671-673

28 Blanning, *The Nineteenth Century* 27-30

twee politieke stromingen, namelijk het liberalisme en het conservatisme. In het liberalisme stond de vrijheid van individu centraal en moest de overheid haar takenpakket tot een minimum beperken. De liberalen schaarden zich dan ook achter de denkbeelden van de klassieke economen als Adam Smith die in de vorige paragraaf zijn omschreven. Tegenover het liberalisme stond het conservatisme. Zoals de naam eigenlijk al aangeeft waren conservatieven er voorstander van om alles zoveel mogelijk bij hetzelfde te houden. Volgens conservatieven moest de overheid verankerd zijn in tradities en was het feit dat instituties een lange tijd bestonden genoeg reden om het bestaansrecht te geven. Vanuit die redenering waren conservatieven vaak koningsgezind en stonden zij positief tegenover de bestaande elites.²⁹

Tenslotte nog iets over de politieke situatie in Nederland. De revoluties van 1848 hadden ook gevolgen voor de politieke situatie in Nederland. Ondanks dat er in Nederland zelf geen rellen waren besloot de koning – uit angst voor rellen – in 1848 om een liberale commissie onder leiding van Johan Rudolf Thorbecke opdracht te geven de bestaande Nederlandse grondwet te herzien. De herziene grondwet die in datzelfde jaar werd ingevoerd maakte van Nederland een constitutionele monarchie en legde de basis voor het Nederlandse politieke bestel dat wij vandaag de dag kennen. In de eerste decennia na de grondwetsherziening van 1848 – de decennia die in verband met dit onderzoek van belang zijn – vormden liberalen de meerderheid in het Nederlandse parlement en waren het hoofdzakelijk liberale kabinetten die regeerden.³⁰ Het gevolg hiervan was dat de Nederlandse politiek in deze decennia een liberale koers ging varen. Dit hield onder andere in dat de Nederlandse economie werd geliberaliseerd met maatregelen als de afschaffing of verlaging van accijnzen en importheffingen.³¹

Geschiedenis van het octrooi

Octrooiën vonden hun oorsprong in monopolies die door de koning als gunst werden verleend aan een onderdaan of aan een groep van onderdanen zoals een gilde. Deze monopolies hadden – in tegenstelling tot latere octrooiwetten – niet enkel betrekking op uitvindingen, maar ook op de uitvoering van een ambacht en vormden dus naast bescherming en stimulering van uitvinders ook een bescherming van arbeid.³² De stadstaat Venetië was de eerste politieke mogendheid die de bescherming van uitvindingen wettelijk vastlegde. In 1474 voerde men daar een wet in die bepaalde dat uitvinders een uitvinding aan het stadsbestuur moesten melden en dat de uitvinding vervolgens tien jaar lang niet zonder de toestemming van de uitvinder kon worden nagemaakt. De sancties voor

---

29 Noble, *Western Civilization* 653-659

30 R. Aerts, e.a., *Land van kleine gebaren: Een politieke geschiedenis van Nederland 1780-1990* (Nijmegen 1999) 99-119

31 Miniserie EZ, *Terugblik in vogelvlucht* 16-17

32 Gerzon, *Nederland: een land van struikrovers?* 1-2

overtreding van deze wet waren een geldboete en vernietiging van de namaak. De Venetiaanse octrooiwet kreeg een vervolg in Groot-Brittannië waar in 1624 het Statute of Monopolies werd aangenomen. Het zesde artikel uit het Statute of Monopolies bepaalde dat voor een uitvinding een monopolie van maximaal 14 jaar kon worden verleend.³³ In revolutionair Frankrijk werd in 1791 een octrooiwet ingevoerd die was gebaseerd op de gedachte dat octrooien op een uitvinding het natuurlijk recht was van de uitvinder. Uiteindelijk zouden octrooien in de negentiende eeuw in vrijwel heel West-Europa wettelijk zijn vastgelegd.

Toen de Nederlanden nog onder de heerschappij van de Spaanse koning vielen werden ook in Nederland octrooien verleend als gunst van de koning. Nadat de Nederlandse Republiek was uitgeroepen werd deze bevoegdheid overgeheveld van de Spaanse koning naar de Nederlandse Staten-Generaal. Om willekeur bij de toekenning van octrooien te voorkomen benoemde de Staten-Generaal een door de zeven provinciën samengestelde 'Commissie tot Examinatie van Inventionen' die uitvindingen moest onderzoeken op nieuwheid en toepasbaarheid, alvorens een octrooi werd verleend. De eerste daadwerkelijke octrooiwet die in Nederland in werking trad was de Franse octrooiwet uit 1791 toen Nederland door de het Franse Rijk werd ingelijfd. Na de Franse bezetting werd het Koninkrijk der Nederlanden uitgeroepen en in 1817 werd een octrooiwet voor het koninkrijk van kracht.³⁴ De wet die in 1817 werd ingevoerd was echter zeer gebrekkig en kwam in de loop van de negentiende eeuw onder sterke kritiek van voor en tegenstanders van octrooien te liggen. Het probleem van de wet was dat deze slecht was geformuleerd, de regelgeving ontoereikend was en de uitvoering van de wet tevens gering was. De geringe uitvoering van de octrooiwet van 1817 was te wijten aan een arrest van de Hoge Raad dat bepaalde dat men geen inbreuk maakte op een octrooi als men een uitvinding vervaardigde voor eigen gebruik (zowel particulier als bedrijfsmatig) of als men buitenlandse uitvindingen in Nederland verkocht. Daarnaast moest men aanzienlijke bedragen neerleggen om gebruikt te kunnen maken van deze beperkte octrooiregeling.³⁵

Hoofdstuk 2: De octrooicontroverse in West-Europa

Nu de historische context waarin de octrooicontroverse in het derde kwart van de negentiende eeuw plaatsvond is geschetst, is het tijd om ons te gaan focussen op de octrooicontroverse zelf en de discussies die daarbinnen gevoerd zijn. In dit hoofdstuk zullen de West-Europese trends in de octrooicontroverse worden neergezet. Hierbij zal worden begonnen met de klassiek economische visies op octrooien om vervolgens de trends onder de tegen en voorstanders van het octrooisysteem

---

33 Miniserie EZ, *Terugblik in vogelvlucht* 14-15

34 Gerzon, *Nederland: een land van struikrovers?* 2-4

35 Ibidem 6

gedurende de octrooicontroverse te weergeven. Het hoofdstuk zal worden afgesloten met een weergave van de effecten die de octrooicontroverse had op de octrooiwetgeving in verschillende West-Europese staten.

De klassiek economische opvattingen over octrooien

Ondanks dat dit onderzoek zich richt op het derde kwart van de negentiende eeuw – het tijdvak waarin de octrooidiscussie op zijn hoogtepunt was – is het te rechtvaardigen om eerst iets verder terug in de tijd te gaan naar en te kijken naar de werken van de vooraanstaande vertegenwoordigers en grondleggers van de klassieke economie als Adam Smith, Jeremy Bentham, John Stewart Mill en Jean Baptiste Say. De rechtvaardiging hiervan zit hem in het feit dat de klassiek economische ideeën halverwege de negentiende eeuw de boventoon voerden in de West-Europese politiek en er ook regelmatig werd teruggegrepen op de werken van bovengenoemde economen.

Binnen klassiek economische kringen stond men over het algemeen positief tegenover octrooien. De Britse grondleggers van het vrijmarkt denken – Adam Smith, Jeremy Bentham en John Stuart Mill – waren allen voorstanders van octrooien.³⁶ Het voornaamste argument dat ze aanvoerden was dat uitvinders moeten worden beloond naargelang het nut van hun uitvinding en dat ze recht hebben op vergoeding voor gedane investeringen in hun uitvinding. Volgens Smith, Bentham en Mill hebben uitvinders kosten gemaakt voor het doen van een uitvinding en zijn die kosten niet van toepassing op namakers van de uitvinding. Daarbij geeft Smith nog aan dat octrooien de eerlijkste beloning geven aan de uitvinder omdat de markt bepaald hoe nuttig een uitvinding is: 'For here, if the invention be good and such as is profitable to mankind, he [the inventor] will probably make a fortune by it; but if it be of no value he will reap no benefit.'³⁷ In Duitsland was men ook de mening toegedaan dat een uitvinder moest worden beloond voor zijn uitvinding en dat uitvindingen moesten worden gestimuleerd. Kameralisten als Johann Heinrich von Justi en Johann Friedrich Lotz betwijfelden echter wel of dit doel het beste bereikt werd door het verlenen van tijdelijke monopolies. De Franse econoom Jean-Baptiste Say was het tevens eens met de Britse economen dat octrooien een goede vorm van beloning en loon naar werken waren voor uitvinders. Daar voegde Say vervolgens nog aan toe dat octrooien de maatschappij geen schade berokkenen omdat octrooien worden verleend voor nieuwe uitvindingen en de maatschappij dus niets ontnomen wordt wat het voor de uitvinding niet had. Daarnaast stelt Say nog dat enkel degenen die gebruik maken van een uitvinding ervoor hoeven te betalen.³⁸

Binnen de klassieke economie bestond echter ook nog een andere, minder positieve, interpretatie

---

36 Dutton, *The patent system and inventive activity* 19-20

37 Quote van Adam Smith, overgenomen uit: Dutton, *The patent system and inventive activity* (Manchester 1984) 19

38 Machlup en Penrose, 'The Patent Controversy' 6-8

van octrooien. Deze interpretatie kwam voort uit de vrijhandelsbeweging die in het vorige hoofdstuk even aan bod is gekomen. Zoals aangegeven streefde de vrijhandelsbeweging naar een zo groot mogelijke vrijheid voor het drijven van handel en moesten zaken als importheffingen en accijnzen zoveel mogelijk worden afgeschaft. Ook octrooien werden door deze beweging gezien als een belemmering van de handel omdat octrooien – evenals importheffingen – een (tijdelijke) bescherming boden aan bepaalde partijen in de markt. Binnen de vrijhandelsbeweging werden octrooien dus vrijwel gelijkgesteld aan andere vormen van protectionisme.³⁹

Octrooien onder vuur

Vanaf de jaren vijftig van de negentiende eeuw kwamen octrooien – mede door de prominente aanwezigheid van de vrijhandelsbeweging – zwaar onder vuur te liggen binnen Europa. In Groot-Brittannië was één van de eerste personen die zich openlijk uitsprak tegen octrooien de parlementariër John Lewis Ricardo, neef van de Britse econoom David Ricardo. Volgens Ricardo zijn veel belangrijke uitvindingen – zoals buskruit en de drukpers – gedaan zonder het bestaan van octrooien en zijn octrooien dus helemaal niet nodig om uitvindingen te stimuleren.⁴⁰ Vanaf de jaren vijftig van de negentiende eeuw kreeg Ricardo steeds meer bijval en kwam er in Groot-Brittannië een anti-octrooibeweging van de grond met een aantal vooraanstaande aanhangers. De eerste was de suikermagnaat – en eind jaren zestig tevens parlamentslid – Robert Andrew Macfie. Macfie was een fel tegenstander van octrooien en heeft veel in het werk gezet om octrooien in Groot-Brittannië afgeschaft te krijgen; hij gaf verscheidende toespraken en stelde een werk samen waarin hij verschillende anti-octrooiwerken uit verschillende landen verzamelde om aan te geven dat er internationaal een sterke afkeer jegens octrooien bestond.⁴¹ Daarnaast was MacFie actief in verschillende belangengroeperingen voor ondernemers, waarin hij octrooien ook vurig bekritiseerde. Macfie was een sterk voorstander van vrijhandel en vanuit dat oogpunt kon hij octrooien niet rechtvaardigen omdat octrooien volgens hem niets meer zijn dan een monopolie (al dan niet tijdelijk) met alle gevolgen van dien: 'Will anybody say it is fair to tax one manufacturer and let another go free? Yet this is what Patents do. Those whom the patentee favors, or fears, or forgets, he does not tax, or taxes lightly, while on others he lays a heavy hand.'⁴² Tevens zijn octrooien volgens Macfie ook onneerlijk tegenover uitvinders omdat dezelfde uitvinding door meerdere personen kan worden gedaan en enkel degene die het eerst een octrooi aanvraagt vervolgens het exclusief recht krijgt op die uitvinding: 'To give one inventor such a right is to subvert the principle by denying the right of other inventors, who may be as original, and have

---

39 Ibidem 9

40 Johns, *Piracy: The Intellectual Property Wars from Gutenberg to Gates* 262

41 Macfie, *Abolition of Patents*

42 Ibidem 245

worked as hard, and spent as much, but who [...] come some hours behind, and so are only second or third applicants for the coveted privelege.⁴³ Overigens vindt Macfie wel dat een beloning voor uitvindingen die een zeer grote bijdrage aan de maatschappij leveren op zijn plaats is, maar dat dit de vorm moet aannemen van een geldelijke beloning verstrekt door de staat.

MacFie kreeg in zijn strijd tegen octrooien bijval van twee vooraanstaande figuren in de Britse maatschappij. De eerste was William Armstrong. Armstrong was een ingenieur, wetenschapper, uitvinder en filantropist. In zijn carrière hield Armstrong zich bezig met uiteenlopende zaken als de van productie wapens, schepen en locomotieven en leverde hij een belangrijke bijdrage aan de hydrauliek en de ontwikkeling van artillerie. Tijdens zijn leven stond Armstrong dan ook zeer hoog aangeschreven en had hij een vergelijkbare reputatie als personen als Watt en Newton.⁴⁴ Evenals Macfie was Armstrong overtuigd aanhanger van de vrijhandel. Armstrong ging echter een stap verder dan Macfie door te stellen dat zelfs een beloning voor uitvindingen overbodig zijn omdat uitvindingen eerder voortkomen uit de stand der maatschappij dan het individueel genie en dat uitvinders al voordeel hebben van een uitvinding omdat zij de eersten zijn die hem kunnen exploiteren. Tenslotte zijn octrooien volgens Armstrong een soort van loterij gezien iedereen voor alles en nog wat een octrooiaanvraag kan indienen en je ook net het geluk moet hebben als eerste een aanvraag in te dienen.⁴⁵ De tweede prominent medestander van MacFie was de ingenieur en uitvinder Isambard Kingdom Brunel. Brunel stond al tijdens zijn leven bekend als één van de grootste ingenieurs en uitvinders ter wereld. De projecten waar Brunel zich in zijn leven mee bezighield verschilden van stoomschepen tot aan bruggen en tunnels en veel van zijn ontwerpen waren voor de tijd baanbrekend en innovatief. Volgens Brunel waren octrooien een verspilling van talent en arbeid. Bij het bestaan van octrooien gaan uitvinders zich namelijk bezighouden met het aanvragen en handhaven (van hun) octrooien, terwijl zij hun talent en energie veel nuttiger kunnen besteden aan het verbeteren van hun bestaande en het doen van nieuwe uitvindingen.⁴⁶

In Frankrijk werden de bezwaren tegen octrooien verwoord door de ingenieur, vooraanstaande econoom en later ook parlementariër Michel Chevalier. Volgens Chavelier zijn octrooien onvoordelig voor zowel de uitvinder als de maatschappij. De uitvinder wordt gedwongen een octrooi aan te vragen omdat hij anders het risico loopt dat iemand anders octrooi aanvraagt op zijn uitvinding en hij zijn eigen uitvinding niet kan toepassen. De maatschappij heeft volgens Chevalier te lijden onder octrooien omdat de maatschappij de vrijheid om bepaalde producten te produceren wordt ontnomen door het bestaan van octrooien. Daarnaast zorgen octrooien internationaal gezien

---

43 Ibidem 243

44 Johns, *Piracy* 265

45 Ibidem 269

46 Ibidem 271-272

voor oneerlijke concurrentie omdat producenten in landen waar een product niet geoctrooieerd is een gunstigere concurrentiepositie hebben dan producenten in landen waar een product wel geoctrooieerd is. Ook ontkent Chevalier het exclusief eigendomsrecht van de uitvinder op zijn uitvinding omdat ideeën door meerdere personen onafhankelijk kunnen worden bedacht en vindt hij het onterecht dat door een octrooi op een kleine verbetering de toegang tot het gehele product voor de maatschappij wordt beperkt. Tenslotte geeft Chavelier aan dat uitvinders hun uitvinding vrijwel altijd gedurende een korte periode geheim kunnen houden, waardoor ze een deel van de kosten kunnen terugverdienen.⁴⁷

Een vooraanstaand tegenstander van octrooien in de Duitse staten was de econoom John Prince-Smith. Prince-Smith werd gezien als de leidende voorstander van vrijhandel in de Duitse staten en zetten zich in zijn leven ook politiek in voor de opheffing van protectionistische elementen binnen de Duitse Zollverein. Volgens Prince-Smith was het natuurlijk eigendomsrecht van de uitvinder niets meer dan een politieke fabricatie, gebruikt om octrooien te kunnen rechtvaardigen. Ook vond hij octrooien de slechtste vorm van beloning voor uitvindingen omdat ze vaker leidden tot verlies voor de uitvinder en maatschappij dan winst. Daarbij werden uitvindingen volgens Prince-Smith niet gestimuleerd door octrooien; “They [patents] do not promote inventive activity, for they merely steer it into uneconomic channels, – they are injurious to teh progress of production.”⁴⁸ Tenslotte was Prince-Smith er ook van overtuigd dat octrooien geheimhouding juist bevorderden in plaats van beperkten.

Octrooien verdedigd

Uiteraard waren niet alleen de tegenstanders aan het woord gedurende de octrooicontroverse, anders zouden immers meer octrooiwetgevingen gesneuveld zijn dan alleen de Nederlandse. Rond de tijd dat de kritiek op octrooien toenam lieten ook de voorstanders van octrooien sterker van zich horen. In Groot-Brittannië werden octrooien door voorstanders gezien als bijdragend aan de vooraanstaande positie die Groot-Brittannië in economisch opzicht innam in de negentiende eeuw. Groot-Brittannië was in de achttiende eeuw immers vrij uniek wat betreft haar octrooisysteem en dit zorgde voor de gedachte dat het dan toch tot op zekere hoogte had bijgedragen aan de vooraanstaande positie van Groot-Brittannië. In de negentiende eeuw legden meerdere schrijvers de link tussen octrooien en een toename van uitvindingen en vervolgens weer de link tussen uitvindingen en economische vooruitgang. Zodoende kwamen zij tot de conclusie dat octrooiwetgeving leidde tot economische vooruitgang.⁴⁹

---

47 Macfie, *Abolition of Patents* 164-171

48 Ibidem 23

49 Dutton, *The patent system and inventive activity* 20-21

Een belangrijk voorstander van octrooien in Groot-Brittannië vindt men in de Schotse natuurkundige en uitvinder David Brewster. David Brewster was actief in een groot aantal vakgebieden als natuurkunde, wiskunde en astronomie en was de uitvinder van de caleidoscoop en de stereoscoop. Brewster was een prominent figuur in de populaire wetenschap en genoot daardoor grote bekendheid in Groot-Brittannië. Brewster gaf toe dat de bestaande Britse octrooiwet ontoereikend was en moest worden aangepast. Volgens Brewster zijn octrooien een vorm van intellectueel eigendom en zou intellectueel eigendom gelijk moeten worden gesteld aan stoffelijk eigendom. Dit betekent dat octrooien volgens hem zonder kosten en voor het leven zouden moeten worden vergeven. Daarnaast bestreed Brewster het argument dat octrooien de vrije handel beperken door te stellen dat octrooien juist de greep op de markt van bestaande producenten kan doorbreken door het succesvol introduceren van nieuwe producten en productiemethoden. Een voorname reden dat ondernemers tegen octrooien zijn is volgens Brewster dat ze bang zijn dat ze hun positie op de markt kwijtraken als er nieuwe producten en productiemethoden worden geïntroduceerd.⁵⁰

Tenslotte waren de meeste Britse economen uit die tijd ervan overtuigd dat octrooien het doen van uitvindingen stimuleert en waren ze het eens met de opmerking van Bentham dat een octrooi 'produces an infinite effect and costs nothing.'⁵¹ Oftewel de kosten van een octrooi voor de maatschappij waren minimaal en de opbrengsten vrijwel oneindig. Daarbij werden de voorstanders van octrooien bijgestaan door een onderzoekscommissie van het Britse parlement uit 1869-1872 dat met een getuigenis van twee prominente ingenieurs en uitvinders die tevens immigrant waren in Engeland. Zij vertelden de commissie dat het Britse octrooistelsel buitenlandse uitvinders als henzelf aantrok.⁵²

In Frankrijk werden octrooien meer dan in andere landen verdedigt vanuit het natuurlijk eigendomsrecht van de uitvinder op zijn uitvinding. Dit argument houdt in dat ieder persoon de eigenaar is van zijn eigen ideeën en dat het overnemen van andermans ideeën gelijk staat aan stelen. Deze argumentatie was een voortvloeisel uit de Franse Revolutie. Na de Franse Revolutie werd in Frankrijk in 1791 namelijk een octrooiwet ingevoerd. Deze octrooiwet was gebaseerd op het principe van eigendom in ideeën, in de wet stond dat 'elke nieuw idee waarvan de realisatie of ontwikkeling nuttig kan zijn voor de maatschappij voornamelijk toebehoort aan hem die het bedacht heeft. Het zou een schending zijn van de rechten van de mens als een industriële uitvinding niet wordt erkend als het eigendom van zijn bedenker.'⁵³ De wet was voortgekomen uit de politieke situatie na de Franse Revolutie; men was zo ingenomen van vrijheid en gelijkheid en keerde zich zo

---

50 Johns, *Piracy* 276-280

51 Machlup en Penrose, 'The Patent Controversy' 23

52 Johns, *Piracy* 282

53 Machlup en Penrose, 'The Patent Controversy' 11

fel tegen enige vorm van privilege of monopolie, dat een octrooiwet moeilijk te verdedigen viel. Om toch een octrooiwet te kunnen verdedigen beriep men zich op het eigendomsrecht, dat kon worden geschaard onder de rechten van de mens.⁵⁴ Buiten Frankrijk – waar men niet te maken had gehad met de Franse Revolutie – leefde het argument van natuurlijk eigendom minder sterk en werd gedurende de octrooicontroverse dan ook vrijwel niet gebruikt om octrooien te verdedigen.

Impact op de wetgeving

Nu de standpunten en argumenten in de West-Europese octrooicontroverse in de negentiende eeuw in beeld zijn gebracht is het tijd om te kijken welke impact de octrooicontroverse in West-Europa had op de octrooiwetgeving in de West-Europese staten.

Gezien het feit dat Groot-Brittannië een vooraanstaande rol speelde in Europa op zowel economisch als politiek vlak zullen we met dit land beginnen. Zoals in de bovenstaande tekst duidelijk is geworden werden de tegenstanders van octrooien in Groot-Brittannië gesteund door een aantal prominente figuren. Daarbij spraken in die tijd prominente tijdschriften *The Economist*, *The Times* en *The Spectator* zich regelmatig uit tegen octrooiwetgeving en vormden deze tijdschriften een platform voor tegenstanders om hun standpunten en argumenten te verwoorden. De tegenstanders van octrooien werden in Groot-Brittannië ook gesterkt door de vrijhandelsbeweging die in Groot-Brittannië nadrukkelijk aanwezig was.⁵⁵ Naast de roep om afschaffing kwamen in Groot-Brittannië steeds meer klachten naar voren over de bestaande wetgeving, met het verzoek om deze aan te passen. Een veelgehoorde klacht was dat het huidige octrooisysteem een log, bureaucratisch systeem was en dat het aanvragen van een octrooi veel te veel geld koste.⁵⁶ Als gevolg van de toenemende roep om afschaffing octrooien en de tevens toenemende klachten over de bestaande Britse wetgeving werden er verschillende malen commissies ingesteld door het Parlement om de bestaande octrooiwet en octrooien in het algemeen te onderzoeken (in 1851-1852, 1862-1865 en 1869-1872).⁵⁷ De eerste twee commissies kwamen in hun onderzoek vele bezwaren tegen octrooien tegen dat ze beiden adviseerden om de octrooiwet in Groot-Brittannië af te schaffen. Volgens de commissie uit 1862-1865 waren veel bezwaren tegen de Britse octrooiwet niet te wijten aan de wet zelf, maar waren ze inherent aan octrooien.⁵⁸

Ondanks dit alles heeft men octrooien in Groot-Brittannië toch niet afgeschaft, wel werd de het Britse octrooisysteem in 1874 herzien met de aanneming van de *Patent Bill*. De reden dat de octrooiwetgeving in Groot-Brittannië bleef bestaan was dat de anti-octrooibeweging in de jaren

---

54 Ibidem 16

55 Dutton, *The patent system and inventive activity* 23

56 Machlup en Penrose, 'The Patent Controversy' 3

57 Ibidem

58 Gerzon, *Nederland, een volk van struikrovers?* 5

zeventig van de negentiende eeuw sterk verzwakte. De voornaamste reden voor de verzwakking van de anti-octrooibeweging in de jaren zeventig van de negentiende eeuw was de economische crisis in de eerste jaren van het decennium. In tijden van crisis wonnen protectionistische maatregelen aan populariteit en werden ook octrooien weer aantrekkelijk. Daarnaast verdween de vrijhandelsbeweging – die een bepalende rol had gespeeld in de anti-octrooibeweging – grotendeels door diezelfde economische crisis. Een andere reden waarom octrooien toch bleven bestaan in Groot-Brittannië was het feit dat octrooiwetgeving de geschiedenis aan zijn zijde had; onder het bestaan van octrooiwetgeving waren de voorgaande eeuw grote schreden gemaakt in de technologische vooruitgang en was ook tevens de economie sterk gegroeid.⁵⁹ Tenslotte bleek de maatschappelijke steun voor afschaffing van octrooien buiten de bovengenoemde platformen beperkt. De drie genoemde tijdschriften waren namelijk de enige drie uit een veelvoud daarvan die zich uitspraken tegen octrooien en ook in de industriële sector bleek de steun voor afschaffing beperkt. Niet één belangenvereniging drong bij de regering aan op afschaffing en de enige bedrijfstak die zich in de breedte tegen octrooien keerde was de suikerindustrie, niet toevallig de industrie waar Robert MacFie in actief was.⁶⁰

Ook in Frankrijk en Duitsland bleven octrooien ondanks de kritiek die erop werd geleverd overeind. In Frankrijk was zoals al is aangegeven in 1791 een octrooiwet ingevoerd vanuit het ideaal uit de Franse Revolutie van de bescherming van de rechten van de mens. In de tweede helft van de negentiende eeuw stonden de Franse Revolutie en haar idealen nog steeds hoog aangeschreven in Frankrijk, wat zeker bijdroeg aan het voortbestaan van de Franse octrooiwetgeving. In de Duitse staten was de kritiek sterk gelinkt aan de vrijhandelsbeweging en voerden tegenargumenten tegen octrooien die hier verband mee hielden de boventoon. In de jaren zestig verschenen in de Duitse staten veel publicaties van handelsverenigingen en kamers van koophandel waarin octrooien werden bekritiseerd en de roep om afschaffing werd verkondigd. Daarnaast werden levendige debatten over octrooien gevoerd in de vaktijdschriften van ingenieurs. Mede als gevolg van de sterke anti-octrooigeluiden uit de samenleving nam ook de Pruisische regering (de leidinggevende Duitse staat die de motor was achter de latere Duitse eenwording) een standpunt tegen octrooiwetgeving in. De zeer invloedrijke kanselier van Pruisen Otto von Bismarck sprak in een brief aan het Pruisische parlement zijn afkeer jegens octrooien uit en de Pruisische regering keerde zich in 1868 tegen de invoering van een octrooiwet voor de Noord-Duitse federatie. Met het afnemen van de vrijhandelsbeweging in de jaren zeventig verloren in de Duitse staten echter ook de voornaamste argumenten tegen octrooien aan kracht. Daarnaast voerden voorstanders van octrooien in Duitsland een sterk tegenoffensief; er werden verenigingen voor het behoud en hervorming van

---

59 Dutton, *The patent system and inventive activity* 29

60 Ibidem

de octrooiwetgeving opgericht die tevens met wetsvoorstellen voor een (herziende) octrooiwet kwamen, er werden sprekers gestuurd naar handelsverenigingen en kamers van koophandel om daar octrooien te verdedigen en ook in de pers verschenen opiniestukken waarin octrooien werden verdedigt.⁶¹ Als gevolg van de teruglopende populariteit van de vrijhandel en het tegenoffensief van de voorstanders van octrooien werd in 1877 één octrooiwet voor het volledige Duitse Rijk ingevoerd.

Hoofdstuk 3: De octrooicontroverse in Nederland

Met de historische context en internationale context duidelijk in beeld, is het tijd om ons te gaan verdiepen in de octrooidiscussie die in Nederland plaatsvond en die uiteindelijk leidde tot de afschaffing van de Nederlandse octrooiwet in 1869. In het eerste deel van dit hoofdstuk zullen de tegenstanders van octrooien en de door hen gebruikte argumenten in kaart worden gebracht. Vervolgens zal hetzelfde gebeuren met de voorstanders van het octrooidebat. Daarna volgt een weergave van het politieke besluitvormingsproces dat uiteindelijk tot de afschaffing in 1869 leidde. Tenslotte zal de buitenlandse invloed op de Nederlandse octrooicontroverse nog in beeld worden gebracht.

De tegenstanders van octrooien

Evenals in de rest van Europa kwamen octrooien in Nederland in de loop van de jaren vijftig en zestig van de negentiende eeuw sterk onder vuur te liggen. Veel van de kritiekpunten die men had op octrooien zijn terug te vinden in het in 1867 verschenen proefschrift *Octrooijen van Uitvinding* van Eduard Star Busmann. Star Busmann zou later raadsheer worden aan het gerechtshof te Amsterdam en schreef dit proefschrift ter verkrijging van de doctorsgraad in rechten.⁶² Zijn werk is in feite één groot betoog tegen octrooiwetgeving. Star Busmann benaderd octrooien vanuit verschillende perspectieven – het juridisch perspectief, het perspectief van de uitvinder en het perspectief van de maatschappij – en kan octrooien vanuit geen enkel perspectief rechtvaardigen. Wat een rode draad vormt in veel van Busmann's argumenten tegen octrooien is zijn liberalistische overtuiging; de economie en daarmee maatschappij ontwikkelen het meest voorspoedig in zo groot mogelijke vrijheid. Star Busmann benadrukt meerdere malen dat octrooien de vrijheid beperken van zowel de uitvinder als de maatschappij. De vrijheid van de uitvinder wordt volgens Star Busmann door octrooien beperkt om een aantal redenen. Ten eerste gaan octrooien vaak gepaard met langshepende juridische conflicten, wat de uitvinder belet daadwerkelijk de vruchten van zijn uitvinding te plukken. Ten tweede ontnemen octrooien een uitvinder de mogelijkheid om naar zijn inzicht verbeteringen aan te brengen aan bestaande uitvindingen. Tenslotte kan gebrekkige

---

61 Machlip en Penrose, 'The Patent Controversy' 4-6

62 E. Star Busmann, *Octrooijen van Uitvinding* (Groningen 1867)

octrooiwetgeving tot gevolg hebben dat anderen een octrooi aanvragen op een uitvinding en dus de ware uitvinder kunnen verbieden zijn eigen uitvinding te gebruiken. De vrijheid van de maatschappij wordt volgens Star Busmann beperkt door octrooien omdat octrooien de maatschappij het recht op arbeid ontnemen; als een bepaald product is geoctrooieerd, is het – zonder toestemming van de octrooihouder – niet mogelijk dit product te produceren. Daarbij zijn octrooien een vorm van tijdelijk monopolie en dat is volgens Star Busmann nooit gunstig voor de maatschappij. Een ander – in een vergelijking gegoten – argument waarin de liberalistische opvattingen van Star Busmann naar voren komen is het volgende: ' Niet anders is het bij den uitvinder: hij is in denzelfden toestand als hij die een nieuwen tak van handel of nijverheid wil vestigen. Beiden moeten voor hunne ondernemingen uitgaven doen, beiden loopen de kans van een ongelukkigen uitslag. Het is de plicht van een ieder om zelf wel zijne berekeningen te maken, voor zich aan de eene of andere onderneming over te geven.'⁶³ Ook stelt Star Busmann dat een uitvinder de kosten van zijn uitvinding kan terugverdienen door het feit dat hij de eerste is die de uitvinding op de markt kan brengen en het altijd een tijd duurt voor anderen een uitvinding overnemen.

Het argument dat octrooien zijn gerechtvaardigd omdat uitvindingen een vorm van natuurlijk eigendom van de uitvinder zijn is kende in Nederland weinig steun en is meerdere malen ontkracht. Dit is het uitgebreidst gedaan door nota bene een voorstander van octrooien (allen dan uiteraard op grond van andere argumenten). In het in 1851 verschenen werk *De Wetgeving op de Octrooijen voor Uitvinding, Verbetering en Eerste Invoering* stelt de Amsterdamse advocaat A.J.B. Stoffels dat het octrooirecht niet kan worden gebaseerd op het natuurlijk eigendomsrecht. Volgens Stoffels is eigendom exclusief aan één persoon en heeft deze persoon volledige zeggenschap over zijn eigendom. Dit is volgens hem niet te rijmen met uitvindingen omdat uitvindingen voortkomen uit ideeën en ideeën niet exclusief zijn aan één persoon; meerdere personen kunnen hetzelfde idee 'bezitten'. Daarnaast zou het toekennen van eigendom op uitvindingen betekenen dat er niet meer door anderen op kan worden voortgeborduurd, terwijl bestaande uitvindingen juist essentieel zijn voor nieuwe uitvindingen.⁶⁴

Ook in Nederland liet de vrijhandelsbeweging van zich spreken met betrekking tot octrooien. In Nederland werden de vrijhandelsargumenten tegen octrooien verwoord door Bartholomeus Sloet tot Oldhuis. Sloet tot Oldhuis was een Tweede Kamerlid, jurist en econoom met liberale opvattingen; Sloet tot Oldhuis was een sterk voorstander voor vrije handel en lage belastingen. Tenslotte was Sloet tot Oldhuis de oprichter van het *Tijdschrift voor Staathuishoudkunde van Statistiek* en was hij verantwoordelijk voor het grootste deel van de artikelen die in dit tijdschrift verschenen. Uit

---

63 Star Busmann, *Octrooien op Uitvinding* 42

64 A.J.B. Stoffels, *De Wetgeving op de Octrooijen voor Uitvinding, Verbetering en Eerste Invoer* (Leiden 1851) 3-15

ditzelfde tijdschrift komt ook het artikel waarin hij zijn bezwaren tegen octrooien aangaf.⁶⁵ Evenals de bovenstaande auteur kon Sloet tot Oldhuis zich niet vinden in het eigendomsrecht met betrekking tot octrooien omdat gedachten onstoffelijk zijn en afzonderlijk van elkaar kunnen ontstaan. Het zou onrechtvaardig zijn een persoon het hebben van een idee te verbieden. Ook wordt het algemeen belang volgens Sloet tot Oldhuis niet gediend door octrooien omdat de ontwikkeling van een nieuw product stilstaat gedurende het octrooi. Tenslotte geeft hij nog aan dat heel veel zaken omtrent octrooien niet op één vast beginsel kunnen worden gebaseerd, wat afschaffing van octrooien aannemelijk maakt.

De tegenstanders van octrooien vonden in Nederland grote steun in de industriële sector. Binnen de Nederlandse belangenverenigingen van de industriële sector bestond grote steun voor de afschaffing van octrooien. Op 18 juli 1854 bracht een commissie van de Nederlandsche Maatschappij ter Bevordering van de Nijverheid – een van de belangrijkste belangenverenigingen van de industrie in Nederland – een verslag uit over de wenselijkheid van octrooien voor de nijverheid en kwam zij tot de conclusie dat afschaffing van octrooien het meest wenselijk was voor de nijverheid. Ten eerste vinden octrooien volgens de commissie hun oorsprong in verleende privileges en monopolies door alleenheersers en zijn ze vanuit hun aard al beperkend voor de nijverheid: het [is] duidelijk, dat de octrooijen hunnen oorsprong niet te danken hebben aan de meer gezonde begrippen van onze dagen, dat zij niet ontstaan zijn uit de behoeften der latere tijden. Neen, zij zijn veeleer een overblijfsel van vroegere dwalingen, en de verordeningen, waardoor het verlenen geregeld werd, stichtten niet iets goeds, maar verminderden slechts het kwaad.⁶⁶ Ten tweede is de commissie ervan overtuigd dat elke vorm van belemmering slecht is voor de nijverheid en dat octrooien – als tijdelijk octrooi – zo'n dergelijke belemmering vormen. Ten derde denkt de commissie dat geldelijke beloningen slechts een zeer geringe rol spelen bij het ontstaan van uitvindingen omdat veel uitvindingen waar octrooien op worden aangevraagd vaak toepassingen zijn van ontdekkingen waar geen beloning mee gemoeid is en komen uitvindingen voort uit de voortgang der maatschappij (als de één de uitvinding niet doet, doet een ander het wel). Ten vierde zijn octrooien volgens de commissie niet nodig om de kosten van een uitvinding terug te verdienen omdat: 'Aan navolging, die ook uitgaven vordert, zal niemand zich wagen, wanneer de gemaakte voorwerpen niet reeds zekeren aftrek gevonden hebben, veeltijds genoegzaam om aan de eerste vervaardigers eene billijke winst te geven en vergoeding voor de kosten, welke zij meer dan hunne mededingers gemaakt

---

65 B.W.A.E. Sloet tot Oldhuis, 'Over de wetgeving op de octrooijen', in: *Tijdschrift voor Staathuishoudkunde en de Statistiek* dl. 11 (1855) 340-358

66 A.H. van der Boon Mesch, H.C. van Hall en E. van Voorthuyzen (red.), 'Handelingen der zeven en zeventigste algemeene vergadering van de Nederlandsche Maatschappij ter Bevordering van Nijverheid gehouden te Haarlem op den 18den Julij 1854 en volgende dagen' in: *Tijdschrift ter bevordering van nijverheid* deel II (1854) 285

hebben.⁶⁷ Ten vijfde wordt de overeenkomst tussen de uitvinder en de maatschappij niet bereikt door middel van octrooien omdat een uitvinder zijn uitvinding enkel octrooieert als hij er zeker van is dat hij zijn uitvinding niet voor zichzelf kan houden. Tenslotte geeft de commissie nog aan dat het enkel heeft gekeken naar de wenselijkheid van octrooien voor de nijverheid en dat zij het belang van de uitvinders buiten beschouwing hebben gelaten. Naar aanleiding van dit rapport richtte het bestuur van de vereniging zich tot de regering met het verzoek de octrooiwetgeving in Nederland af te schaffen.

Verder toonde ook een aanzienlijk aantal Kamers van Koophandel tegen octrooiwet te zijn. In 1855 richtte een andere belangenvereniging van de industriële sector – de Vereeniging ter Bevordering van Fabrieks- en Handwerksnijverheid – zich tot de regering met het verzoek om de in 1854 in België ingevoerde octrooiwet ook in Nederland in te voeren. Vervolgens vroeg de vereniging aan de Kamers van Koophandel in Nederland zich bij dit verzoek aan te sluiten. Twaalf Kamers van Koophandel sloten zich bij dit verzoek aan. De Kamer van Koophandel van Rotterdam leverde op de vraag van de Vereeniging ter Bevordering van Fabrieks- en Handwerksnijverheid echter een verzoek aan met de vraag om de octrooiwet af te schaffen. Dit verzoek werd ook door een twaalfstal Kamers van Koophandel (exclusief die van Rotterdam) ondersteund.⁶⁸

De voorstanders van octrooien

Veel van de argumenten die voorstanders van octrooien in de negentiende eeuw gebruikten zijn terug te vinden in het al eerder aangehaalde werk van A.J.B. Stoffels, *De Wetgeving op de Octrooijen voor Uitvinding, Verbetering en Eerste Invoering*. Ondanks dat *De Wetgeving op de Octrooijen* voornamelijk informerend van aard is, maakt Stoffels wel duidelijk voorstander te zijn van octrooiwetgeving: "De thans bestaande wetgevingen hebben, dit lijdt geen twijfel, het gewigt, de ontwikkeling der nijverheid eene groote schrede voorwaarts gebragt."⁶⁹ In zijn werk draagt Stoffels vervolgens een aantal argumenten aan om zijn positie ten opzichte van octrooien te verklaren en verdedigen. Volgens Stoffels zijn er drie redenen voor een octrooiwet: "1) eene vergoeding van schade, aan geld en tijd door den uitvinder ter verkrijging zijner uitvinding gelden; 2) eene belooning van bewezen dienst aan de Maatschappij; 3) een aanmoediging ter ontwikkeling van kunst en nijverheid."⁷⁰ Volgens Stoffels is het doel van een octrooiwet om het belang van de uitvinder te balanceren met het belang van de maatschappij bij een uitvinding, maar staat het wel buiten kijf dat octrooien voordelig voor zowel de uitvinder (die beloning krijgt voor zijn werken en

---

67 Van der Boon Mesch, van Hall en van Voorthuyzen, 'Handelingen der zeven en zeventigste algemeene vergadering van de Nederlandsche Maatschappij enz.' 286

68 Doorman, *Het Nederlandsch octrooiwezen* 48-49

69 Stoffels, *De Wetgeving op de Octrooijen* xv-xvi

70 Ibidem 17

wordt gestimuleerd uit te vinden) als de maatschappij (die anders van uitvindingen – en daarmee vooruitgang – verstoken zou blijven). Tenslotte stelt Stoffels octrooien gelijk aan een economisch contract; de uitvinder sluit een contract met de maatschappij om zijn uitvinding ter beschikking te stellen aan de maatschappij in ruil voor een tijdelijk monopolie op zijn uitvinding.

Nog een aantal argumenten ter verdediging van octrooien verschenen het tijdschrift de *Volksvlijt* en wel in een tweetal artikelen omtrent octrooiwetgeving van de heren Jan Heemskerk en Salomon Abraham Bleekerode.⁷¹ De *Volksvlijt* was een tijdschrift dat werd uitgegeven door de Vereeniging voor Volksvlijt. Deze vereniging had als doel de bevordering van de handel en nijverheid en organiseerde tentoonstellingen en lezingen om dit doel te bereiken, ook het tijdschrift was daarvoor bedoeld. Het eerste artikel in het tijdschrift was geschreven door Heemskerk, een man met juridische achtergrond die van 1866-1868 minister van Binnenlandse Zaken was en ten tijde van de afschaffing van de octrooiwet van 1817 lid van de Tweede Kamer. In de Tweede Kamerdebatten rondom de afschaffing zullen we hem nog tegenkomen. Heemskerk was een voorstander van octrooien, maar gaf aan geen heil te zien in het eigendomsrecht met betrekking tot octrooien. Helaas geeft hij verder weinig argumenten waarom de octrooiwetgeving moet blijven bestaan omdat zijn werk voornamelijk als doel heeft de octrooiwet uit 1817 te verbeteren. Heemskerk noemt nog wel dat het ten opzichte van de uitvinder billijk is hem voor zijn werk en dienst aan de maatschappij te belonen en dat een octrooiwet in Nederland moet blijven gezien haar internationale positie: “Bovendien is men wel genoodzaakt het beginsel der octrooien in de Nederlandsche wet te behouden, omdat alle naburige volgen het huidige, en de strekking van onderscheidene wetten en tractaten in de jaren veeleer is geweest om het beginsel van den zoogenoemden intellectueelen eigendom (copijrecht en octrooijen) uit te breiden, dan om het te beperken.”⁷² Het tweede artikel uit het tijdschrift was zagezegd geschreven door S. Bleekerode. Bleekerode was opgeleid als arts, maar had een grote interesse in de nijverheid en zou zich in zijn leven ook veel in de sector bezighouden. Het artikel dat hij in de *Volksvlijt* had geschreven bestond in feite uit aanvullingen en verbeteringen op het artikel van Heemskerk en had voornamelijk betrekking op de beschouwing van de wet uit 1817. Op de discussie rondom octrooien ging Bleekerode in het artikel niet in. In een later artikel dat verscheen in zijn eigen tijdschrift – *Nieuw tijdschrift gewijd aan alle takken van volksvlijt, nijverheid, landbouw, mijnwezen, handel, spoorwegen, telegraphie en scheepvaart* – schreef hij een klein stukje over octrooien waarin zijn mening erover wel tot uiting kwam.⁷³ Bleekerode geeft in

---

71 J. Heemskerk, 'Iets over de Nederlandsche wet van 1817 over de octrooijen voor uitvindingen enz.' in: *De Volksvlijt: tijdschrift voor nijverheid, landbouw, handel en scheepvaart* (1855) 15-42; S. Bleekerode, 'Nalezing op het iets over de Nederlandsche octrooiwet' in: *De Volksvlijt: tijdschrift voor nijverheid, landbouw, handel en scheepvaart* (1855) 43-51

72 Heemskerk, 'Iets over de Nederlandsche wet van 1817' 17

73 S. Bleekerode, 'Octrooiwezen en geschiedenis van uitvindingen.' in: *Nieuw tijdschrift gewijd aan alle takken van volksvlijt, nijverheid, landbouw, mijnwezen, handel, spoorwegen, telegraphie en scheepvaart* dl. 6 (1861) 214-216

dat artikel namelijk aan dat ook hij voor een octrooiwet is, maar dat hij de Nederlandse octrooiwet van 1817 graag gewijzigd ziet worden. Octrooien moeten volgens Bleekerode blijven bestaan omdat dat billijk is ten opzichte van de uitvinder.

De politieke besluitvorming

Om uiteindelijk over te kunnen gaan tot afschaffing van de octrooiwetgeving in Nederland, moest er een wetsvoorstel komen dat vervolgens door de Eerste en Tweede Kamer moest worden aangenomen. Met de toenemende ontevredenheid over de Nederlandse octrooiwet uit 1817 en – zowel in eigen- als buitenland – toenemende kritiek op octrooien in het algemeen, is er in de jaren vijftig en zestig van de negentiende eeuw meerdere malen door Tweede Kamerleden bij de regering op aangedrongen om iets aan de bestaande octrooiwet te doen, zij het een voorstel tot wijziging of volledige afschaffing.⁷⁴ Uiteindelijk kwam de regering in november 1868 met een wetsvoorstel 'tot intrekking der wet van den 23sten Januarij 1817, omtrent het verleenen van uitsluitende regten op uitvindingen en verbetering van voorwerpen van kunst en volksvlijt.'⁷⁵ In de bijgevoegde memorie van toelichting lichtte de regering de gronden waarop het wetsvoorstel berust toe. Ten eerste stelt de regering dat het eigendomsrecht niet van toepassing kan zijn op uitvindingen, waarbij gebruikt wordt gemaakt van de al reeds omschreven redeneringen tegen eigendomsrecht met betrekking tot octrooien. Ten tweede zijn octrooien volgens de regering niet gunstig voor de uitvinder omdat de grondstoffen voor zijn uitvinding vaak ook geoctrooieerd zijn – wat de prijs van zijn vinding opstuwt – en de uitvinder zich al snel op het gebied van andermans octrooi kan bevinden in het geval hij zijn uitvinding wil verbeteren, met juridische processen als gevolg. Ten derde wordt de ontwikkeling van uitvindingen in het algemeen ook verhinderd door octrooien omdat gedurende de octrooiduur niet kunnen worden verbeterd. Ten vierde wijst de regering op de moeilijkheden die met een octrooiwet gepaard gaan; (eerlijke toekenning van octrooien, kosten van bekendmaking en kosten van eventueel voorafgaand onderzoek). Aan het einde van het memorie van toelichting vat de regering haar argumenten tegen octrooiwetgeving als volgt samen: 'Doch indien men nagaat, welke gevolgen zijn van elke octrooiwetgeving; welke middelen en kosten moeten aangewend worden om de verleende octrooijen ter kennis te brengen van alle belanghebbenden; hoe het getal octrooijen bij vooruitgang der nijverhied natuurlijkerwijze toeneemt, zodat de uitoefening der onderscheidene takken van nijverheid gaandeweg met meer schatting betreffende privilegien belast wordt, behalve de kwellingen en verkeerde praktijken waartoe ze aanleiding geven; in een woord, welk een prijs door het publiek moet betaald worden tegenover de zeer enkele uitvinders die er nog een hoogst onzeker voordeel bij hebben; dan kan voor Nederland...de keuze [voor afschaffing] niet

---

74 Ministerie van Economische Zaken, *Terugblik in vogelvlucht: Een eeuw octrooien in Nederland* (Den Haag 2012)

17

75 Bijlagen Tweede Kamer 1868-1869 kamerstuknummer 78, ordernummer 1 708

twijfelachtig zijn.⁷⁶

Het zou tot juni 1869 duren voordat het wetsvoorstel voor afschaffing van de octrooiwet uit 1817 werd behandeld in de Tweede Kamer. Veel van de sprekers in het debat sloten zich aan bij het voorstel van de regering en gebruikte ook veel van de argumenten die door de regering werden aangedragen in de hierboven omschreven memorie van toelichting. Er waren echter ook een tweetal tegenstanders van het wetsvoorstel die in het debat het woord namen. De eerste was de heer F.J.E. van Zinnieq Bergmann, die onder de conservatieven kon worden geschaard. Van Zinnieq Bergmann is er van overtuigd dat octrooien wel kunnen worden gebaseerd vanuit het eigendomsrecht. Het argument waarop hij deze stelling baseert is het volgende: 'Al de argumenten die daartegen worden aangevoerd betreffen minder de wederlegging, dat de uitvinder een eigendomsrecht bezit, dan wel dat de wetgeving, die dat recht tracht te verzekeren, gebreken, soms grote gebreken bezit.'⁷⁷ Volgens van Zinnieq Bergmann zou de wet dus moeten worden verbeterd in plaats van afgeschaft. De andere spreker die zich in het debat tegen het wetsvoorstel van de regering keert was de conservatieve heer Heemskerk, dezelfde heer Heemskerk waarvan we al een artikel zijn tegengekomen. Wederom geeft Heemskerk aan dat octrooien billijk zijn tegenover een uitvinder die doorgaans veel tijd en kapitaal investeert in een uitvinding waar de maatschappij baat bij heeft. Vervolgens stelt Heemskerk het octrooirecht gelijk aan het auteursrecht en zou – met de afschaffing van het octrooirecht – ook het auteursrecht moeten verdwijnen. Naast de uitvinder heeft ook de maatschappij baat bij octrooien omdat uitvindingen erdoor worden gestimuleerd, aldus Heemskerk. Daarnaast kunnen uitvindingen verloren gaan bij het gebrek aan octrooien, omdat uitvinders zonder octrooien hun uitvinding geheim houden en meenemen in het graf. Als voorbeeld noemt Heemskerk het glas schilderen dat tweeënhalve eeuw verloren is gegaan. Tenslotte spreekt Heemskerk een aantal argumenten van voorstanders van afschaffing tegen. Volgens Heemskerk is van octrooiroof door industriëlen ten opzichte van de uitvinder geen sprake omdat de uitvinder ervoor kan kiezen zijn uitvinding op papier te zetten (waarbij hij gebruik kan maken van het auteursrecht) in plaats van over te gaan tot exploitatie door middel van octrooien. Ook bestrijdt hij het argument dat octrooien leiden tot veel juridische processen; volgens Heemskerk zijn er sinds de invoering van de octrooiwet van 1817 slechts drie octrooiprocessen zijn gevoerd.

Zoals gezegd gebruikten de voorstanders van de afschaffing veel van de argumenten die ook door de regering werden gehanteerd in haar memorie van toelichting bij het wetsvoorstel. Veel voorstanders zagen veel praktische bezwaren bij octrooiwetten en een aantal van hen gaven aan dat dit de voornaamste reden was voor afschaffing te stemmen. Een belangrijke bijdrage aan het debat

---

76 Bijlagen Tweede Kamer 1868-1869 Kamerstuknummer 78, ordernummer 3 710-711

77 Handelingen Tweede Kamer 1868-1869 (21 en 22 juni 1869) 1458

werd ook nog geleverd door de liberalen Sam van Houten en M.H. Godefroi, die de vergelijking tussen octrooi- en auteursrecht weerlegden. Volgens hen kan het octrooirecht nooit worden gelijkgesteld aan het auteursrecht om een drietal redenen: 1) het auteursrecht verhindert niemand van een gedachte kennis te nemen, het octrooirecht wel, 2) andere personen dan de auteur kunnen geen aanspraak maken op het auteursrecht van een boek, zoals wel kan bij uitvindingen, 3) een boek is een uniek werk dat niet onmogelijk tegelijkertijd door verschillende personen kan worden geproduceerd, dit kan wel gebeuren met uitvindingen (en is ook gebeurd). De liberaal Du Marchie Voorthuysen verdedigt de afschaffing nog vanuit de vooruitgang van de maatschappij: 'Men heeft er met eenigen grond op gewezen, dat, toen de octrooijen werden ingevoerd, dit eene schrede vooruit was, doch dit was slechts in vergelijking met de toestand waarin men zich toen bevond. Wat toen eene schrede vooruit was in de gegeven omstandigheden, zou nu, wanneer men zich in betrekking tot de nijverheid niet meer op hetzelfde standpunt bevindt, slechts strekken om eenen stap voorwaarts tegen te houden.'⁷⁸ Tenslotte benadrukte de heer Bruyn Kops nog dat het voordeel van octrooien voornamelijk bij de uitvinder ligt omdat hij zijn uitvinding enkel octrooieert als hij weet dat hij zijn uitvinding toch niet geheim kan houden.

In het bovenstaande Tweede Kamerdebat komt naar voren dat de sprekers die zich positief over octrooien uitspraken onder de conservatieven konden worden gerekend en dat degene die zich voor de afschaffing van de octrooiwet uitspraken stuk voor stuk liberalen waren. Ook uit de uiteindelijke stemming zou blijken dat de voorstemmers van het wetsvoorstel grotendeels liberalen waren en de tegenstemmers conservatieven. Op 22 juni 1869 werd het wetsvoorstel met 49 tegen 8 stemmen aangenomen door de Tweede Kamer.⁷⁹

Buitenlandse invloeden op de Nederlandse octrooicontroverse

Bestudering van de octrooicontroverse in Nederland laat zien dat er duidelijke invloeden zijn vanuit het buitenland en dat men in Nederland ook zeker op de hoogte was van de situatie in het buitenland. Laten we eens beginnen met de boeken en artikelen die in de bovenstaande verhandelingen over de voor en tegenstanders van de octrooicontroverse in Nederland voorbij zijn gekomen. Star Busmann refereert in zijn werk vaak naar de situatie in het buitenland als hij een bepaald aspect van octrooiwetgeving behandelt. Ook zet hij zijn eigen argumentatie vaak kracht bij met referenties naar buitenlandse deelnemers aan het debat die eenzelfde mening waren toegedaan. Als Star Busmann het bijvoorbeeld heeft over 'het recht op vruchten van den arbeid' citeert hij de Franse parlementariër Rivet: 'Zoo zegt ook Rivet terecht: "Ce n'est point le travail qui fait la propriété et en détermine l'essence, comme il est devenu si banal de le dire; c'est uniquement la

---

78 Handelingen Tweede Kamer 1868-1869 (21 en 22 juni 1869) 1471

79 Handelingen Tweede Kamer 1868-1869 (21 en 22 juni 1869) 1471

nature de l'objet a quel ce travail s'applique".⁸⁰ Tenslotte geeft Star Busmann bij veel argumenten ook de historische achtergrond; hij geeft aan uit welk principe de argumenten voortkomen en wie de proponent was van het principe. Ook Stoffels was zich zeer zeker bewust van de situatie in het buitenland. Dit blijkt uit het feit dat het tweede deel van *Wetgeving op de Octrooijen* volledig is gewijd aan een bestudering van buitenlandse octrooiwetgevingen.⁸¹ Ook heeft Stoffels nog een paragraaf gewijd aan de 'Dwaling der fransche wetgeving van 1791'.⁸² Ook Heemskerk en van Bleekerode tonen zich bewust van de buitenlandse situatie omtrent octrooien. Heemskerk noemt in zijn artikel nota bene als argument dat er een internationale trend bestaat richting uitbereiding van bescherming van het intellectueel eigendom en dat Nederland daarom niet de andere richting uit moet gaan met afschaffing. Bleekerode geeft in een artikel in de *Nieuwe Volksvlijt* een overzicht van het Britse debat over octrooien en de octrooiwetgeving in een aantal Britse koloniën.⁸³

Nog meer dan de bovengenoemde teksten kende het Tweede Kamerdebat over de afschaffing van de octrooiwet van 1869 een sterke internationale inslag. Een aanzienlijk deel van het debat besloeg de vraag of Nederland in internationaal opzicht het voortouw zou nemen met het afschaffen van de octrooiwet of dat het met de afschaffing juist tegen de internationale trend in zou gaan. Met andere woorden: voorstanders van de afschaffing van de octrooiwet verwachtten dat octrooien binnen afzienbare tijd in geheel Europa zouden worden afgeschaft en voorstanders waren ervan overtuigd dat Nederland zich vervreemde van het buitenland door als enige land de octrooiwetgeving af te schaffen. Beide partijen probeerde hun overtuiging kracht bij te zetten door rapporten van buitenlandse politieke organisaties en belangenverenigingen te citeren.

Conclusie

Als de gehele analyse van de octrooicontroverse in het derde kwart van de negentiende eeuw in Europa in ogenschouw wordt genomen, komen zijn er een aantal conclusies te trekken en is het mogelijk om een verklaring voor het feit dat in Nederland de octrooiwetgeving in de negentiende eeuw werd afgeschaft en in andere West-Europese staten niet.

Wat opvalt uit een vergelijking van de octrooicontroverse in West-Europa en Nederland is dat er geen duidelijke verschillen zijn te vinden zijn in de inhoud van de discussies over octrooien. Zowel in Nederland als andere West-Europese staten waar de octrooicontroverse plaatsvond werden grofweg dezelfde argumenten gebruikt door zowel voor als tegenstanders. Voorstanders van octrooien beriepen zich doorgaans op een viertal argumenten: 1) het natuurlijk eigendomsrecht van

---

80 Star Busmann, *Octrooien op Uitvinding* 37

81 Stoffels, *Wetgeving op de Octrooijen* 91-114

82 Ibidem 7-10

83 Bleekerode, S. 'Octrooiwezen en geschiedenis van uitvindingen.' in: *Nieuw tijdschrift gewijd aan alle takken van volksvlijt, nijverheid, landbouw, mijnwezen, handel, spoorwegen, telegraphie en scheepvaart* dl. 6 (1861) 214-217

de uitvinder op zijn uitvinding, 2) de billijkheid van beloning en vergoeding ten opzicht van de uitvinder, 3) het stimulerende effect van octrooien op uitvindingen en daarmee economische vooruitgang, wat gunstig is voor de maatschappij en 4) de contracttheorie die stelt dat een uitvinder in het geval van een octrooi een soort contract sluit met de maatschappij om zijn uitvinding aan de maatschappij prijs te geven in ruil voor een tijdelijk monopolie op zijn uitvinding. De tegenstanders ontkenden en ontkrachtten vaak het eerste argument. Volgens tegenstanders was het juist billijk ten opzichte van de uitvinder om octrooien af te schaffen en was het tevens gunstiger voor de maatschappij. Wat betreft het derde argument waren tegenstanders het enkel eens met het feit dat uitvindingen gunstig zijn voor de economische vooruitgang en dat dit weer gunstig is voor de maatschappij. Octrooien waren volgens tegenstanders echter niet het middel om uitvindingen te stimuleren. Daarbij waren zij vaak van mening dat octrooien de ontwikkeling van uitvindingen tegenhield omdat aanpassingen aan uitvindingen (en sommige nieuwe uitvindingen) enkel konden worden toegepast door – of met toestemming van – de octrooihouder. Het contractargument was volgens veel tegenstanders zeer eenzijdig ten gunste van de uitvinder omdat de uitvinder enkel het contract aangaat als het hem goed uitkomt.

Een mogelijke verklaring voor de inhoudelijke gelijkenissen tussen de octrooidiscussies is wellicht het internationale karakter van octrooien en de discussie die erover gevoerd werd. Halverwege de negentiende eeuw was de vrijhandelsbeweging op zijn hoogtepunt. Één van de belangrijkste doelen van deze beweging was internationale vrijhandel en eerlijke internationale concurrentie. Hiervoor moesten alle vrijheid beperkende maatregelen worden weggenomen, of moesten die in ieder geval internationaal gelijk worden getrokken. Maatregelen die hieronder vielen waren in- en uitvoerrechten en ook het octrooirecht. Als we uit mogen gaan van de buitenlandse invloeden op de octrooidiscussie in Nederland, had de discussie over octrooien een internationaal karakter in de zin dat deelnemers aan de discussie doorgaans kennis hadden van de discussies in andere landen en vaak refereerden naar andere deelnemers aan de discussie. Het is aannemelijk dat de discussie in veel landen vergelijkbaar was omdat de blik vaak op het buitenland was gericht en kennis van buitenlandse discussies aanwezig was. Dit betekende immers dat de gebruikte argumenten door geheel Europa verspreiden en dus ook gemakkelijk konden en werden overgenomen.

Ondanks dat de inhoud van de octrooicontroverse in West-Europa vergelijkbaar was vertoont de controverse in Nederland echter nog wel enkele verschillen met de andere West-Europese staten. Ten eerste valt het op dat de regering en de Tweede Kamer sterke twijfels hadden over de praktische haalbaarheid van rechtvaardige octrooiwet, terwijl dit in het buitenland in mindere mate ter sprake kwam. De regering gaf in het memorie van toelichting aan dat het zaken als eerlijke toekenning van octrooien, kosten van bekendmaking en kosten van eventueel voorafgaand onderzoek moeilijk goed

zijn vast te stellen en dat dat het opstellen van een rechtvaardige octrooiwet vrijwel onmogelijk maakt. Ook alle sprekers die zich uitspraken voor de afschaffing van de octrooiwet in 1869 kaarten dit punt aan. In het buitenland was dit punt minder aan de orde en het feit dat in de andere West-Europese staten de octrooiwetgeving in stand bleef of zelfs herzien toont aan dat twijfels over de praktische haalbaarheid van een octrooiwet minder sterk waren. Een octrooiwet wordt immers niet herzien als men het als een onmogelijkheid ziet om juiste, rechtvaardige invulling aan octrooien te geven. Het tweede dat opvalt aan de Nederlandse octrooidiscussie is dat in Nederland maatschappelijke steun voor het behoud van octrooien feitelijk ontbrak. De industriële sector – de sector die het meest gemoeid was met octrooien – keerde zich in Nederland vrijwel geheel tegen octrooien, dit in tegenstelling tot Groot-Brittannië waar de industriële sector overwegend voorstander was van octrooien. Ook was in Nederland geen sprake van een tegenoffensief van de voorstanders van octrooien – in de vorm van verenigingen of in de media – die men in de Duitse staten wel zag. In Nederland zou zo'n dergelijke beweging pas tegen het einde van de negentiende eeuw, in de octrooiloze periode ontstaan en was deze gericht op de herinvoering van een octrooiwet in Nederland.

Naast de uitzonderlijke aspecten van de Nederlandse octrooicontroverse ligt de verklaring voor de bijzondere positie die Nederland wat betreft de octrooiwetgeving innam ook in de bredere historische context. Ten eerste is er de economische situatie waar Nederland zich halverwege de negentiende eeuw ten opzichte van het buitenland bevond. De industriële sector was in Nederland beperkt en weinig gemoderniseerd, wat betekende dat Nederland op het gebied van innovatie achter lag op het buitenland. In Nederland werden niet veel uitvindingen gedaan en geoctrooierd, waardoor er weinig belanghebbenden waren bij een octrooiwetgeving. Bovendien is het aannemelijk dat de achterop geraakte Nederlandse industrie octrooien graag zag verdwijnen, zodat zij de (technologische) achterstand op het buitenland kon inhalen door buitenlandse uitvindingen ongestraft te kopiëren. Dit verklaard ook tevens de breed gedragen steun voor de afschaffing van octrooien in de Nederlandse industriële sector. Ten tweede speelde ook de politieke situatie in Nederland een rol. Zoals aangegeven voerde het liberalisme de boventoon in de Nederlandse politiek en was men in de jaren 1848 bezig met een liberale economische maatregelen waaronder de afschaffing van accijnzen, importheffingen en andere maatregelen die de vrijheid van de economie beperkten. Daarnaast was er in Nederland bredere steun voor de vrijhandelsbeweging dan in de meeste West-Europese staten. Dit kwam doordat Nederland ook in de negentiende eeuw al een open economie had en voor haar groei relatief sterk afhankelijk was van buitenlandse handel, die gebaat was bij weinig of geen belemmeringen in de vorm van protectionistische maatregelen als importrechten.

Concluderend kan het feit dat enkel Nederland in de negentiende eeuw overging tot afschaffing van haar octrooiwetgeving dus worden verklaard door een gebrek aan maatschappelijke en politieke steun voor octrooien die het gevolg was de economische en politieke situatie in Nederland en de twijfels die binnen de Nederlandse politiek bestonden over de praktische haalbaarheid van een rechtvaardige octrooiwet.

Literatuurijs

Berend, I. *An Economic History of Nineteenth Century Europe: Diversity and Industrialization* (Cambridge 2013)

Blanning, T.C.W.(red) *The Nineteenth Century: Europe 1789-1914* (Oxford 2000)

Bleekerode, S. 'Nalezing op het iets over de Nderlandsche octrooiwet' in: *De Volksvlijt: tijdschrift voor nijverheid, landbouw, handel en scheepvaart* (1855)

Bleekerode, S. 'Octrooiwezen en geschiedenis van uitvindingen.' in: *Nieuw tijdschrift gewijd aan alle takken van volksvlijt, nijverheid, landbouw, mijnwezen, handel, spoorwegen, telegraphie en scheepvaart* dl. 6 (1861)

Boschloo, H. *De productiemaatschappij. Liberalisme, economische wetenschap en het vraagstuk der armoede in Nederland 1800-1875* (Hilversum 1989)

Boon Mesch, A.H.van der, H.C van Hall en E. van Voorthuyzen (red.), 'Handelingen dr zeven en zeventigste algemeene vergadering van de Nederlandsche Maatschappij ter Bevordering van Nijverheid gehouden te Haarlem op den 18den Julij 1854 en volgende dagen' in: *Tijdschrift ter bevordering van nijverheid* deel II (1854)

Brugmans, L.J. *Paardenkracht en Mensenmacht: Sociaal-economische geschiedenis van Nederland 1795-1940* (Den Haag 1961)

Doorman, G. *Het Nederlandsch octrooiwezen en de techniek der negentiende eeuw* (Den Haag 1947)

Dutton, H.I. *The patent system and inventive activity during the industrial revolution, 1750-1852* (Manchester 1984)

Gerzon, F. *Nederland, een volk van struikrovers? De herinvoering van de Nederlandse octrooiwet 1869-1912* (Den Haag 1986)

Heemskerk, J. 'Iets over de Nederlandsche wet van 1817 over de octrooijen voor uitvindingen enz.' in: *De Volksvlijt: tijdschrift voor nijverheid, landbouw, handel en scheepvaart* (1855)

Heerding, A. *Geschiedenis van de N.V. Philips Gloeilampen Fabrieken Deel I: Het Ontstaan van de Nederlandse Gloeilampenindustrie* (Den Haag 1980)

Johns A. *Piracy. The Intellectual Property Wars from Gutenberg to Gates* (Cambridge 2009)

Kindleberger, C.P. 'The rise of free trade in Western Europe, 1820-1875', gescreven voor *1974 Annual Meeting of the Economic History Association, September 20, 1974*

Koenen, H.J. *Voorlezingen over de geschiedenis der nijverheid in Nederland* (Haarlem 1856)

MacFie, R.A. *Abolition of Patents. Recent Discussions in the United Kingdom and on the Continent* (Londen 1869)

Machlup, F. en E. Penrose., 'The Patent Controversy in the Nineteenth Century', in: *The Journal of Economic History* vol. 10, uitgave 10 (1950)

Ministerie van Economische Zaken, *Terugblik in vogelvlucht: Een eeuw octrooien in Nederland* (Den Haag 2012)

Noble, T. e.a., *Western Civilization: beyond boundaries* (New York 2008) 495

Schiff, E. *Industrialization without National Patents: The Netherlands, 1869-1912 Switzerland, 1850-1907* (Princeton 1971)

Shermann B. en L. Bently, *The Making of Modern Intellectual Property Law: The British Experience 1790-1920* (Cambridge 1999)

Star Busmann, E. *Octrooijen van Uitvinding* (Groningen 1867)

Sloet tot Oldhuis, B.W.A.E. 'Over de wetgeving op de octrooijen', in: *Tijdschrift voor Staathuishoudkunde en de Statistiek* dl. 11 (1855) 340-358

Stoffels, A.J.B. *De Wetgeving op de Octrooijen voor Uitvinding, Verbetering en Eerste Invoer* (Leiden 1851)

Handelingen en bijlagen Tweede Kamer der Staten-Generaal 1868-1869